

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΕΥΧΟΣ 22 ● ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1979 ● ΤΙΣΡΙ 5740

וְלִבֵּי גֵימִיּוֹת וְחֵמָה לְבָרֵךְ אֶת ה' חַי וְקַי
בֵּית אֱלֹהֵינוּ עֲקֵב וְיִגְדֵל וְיִשְׁתַּבַּח וְיִשְׁתַּבַּח וְיִשְׁתַּבַּח

«Καὶ ἔθνη πολλὰ θέλουσιν ὑπάγει καὶ εἰπεῖ· ἔλαθε καὶ ὡς ἀναβῶ
μεν εἰς τὸ ὄρος τοῦ Κυρίου καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ τοῦ Ἰα-
κώβ· καὶ θέλει διδάξει ἡμᾶς τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ, καὶ θέλομεν περι-
πατήσαι ἐν ταῖς τριβούχοις αὐτοῦ· διότι ἔκ Σιών θέλει ἐξελεῖθαι νόμος

Ο ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΥΠΗΡΕΤΕΙ ΤΗΝ ΑΛΗΘΕΙΑ

Ο ΔΙΑΛΟΓΟΣ - όταν διεξάγεται με καλή πίστι, με αίσθημα ευθύνης και με έπιστημονικά στοιχεία - είναι τὸ πιά δυνατό καί σταθερό μέσο γιά τήν ανάπτυξη καί διατήρησι τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων.

Ο ΔΙΑΛΟΓΟΣ - πού διεξάγεται «ἐπί ἴσοις ὄροις», χωρίς δογματισμούς καί χωρίς προκατασκευασμένες ἀπόψεις ἢ «ἀλήθειες» - εἶναι ἐκεῖνος πού ὁδηγεῖ στήν πραγματική συνεργασία μεταξύ τῶν ἀνθρώπων.

ΠΟΛΥ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΗ σημασία ἔχει ὁ διάλογος ἐκεῖνος πού διεξάγεται ἐπί θρησκευτικῶν θεμάτων καί ἰδίως μεταξύ ἀλλοθρήσκων. Κι εἶναι ἀκόμη σημαντικώτερος ὅταν ἀπό τήν ἔλλειψι αὐτοῦ ἀκριβῶς τοῦ διαλόγου καί τῆς ἀντικειμενικῆς ἐρεύνης, οἱ σχέσεις μεταξύ ἀλλοθρήσκων, παρ' ὄλον ὅτι πιστεύουν στόν ἴδιο Ἐνα καί Μοναδικό Θεό, ἀποτελοῦν δηλαδή τὸ Λαό πού ὀνομάζεται «Λαός τῆς Βίβλου», εἶχαν μέχρι σήμερα δηλητηριασθῆ. Κατά τρόπο μάλιστα ἐπικίνδuno καί καταστροφικό.

ΟΙ ΕΒΡΑΙΟΙ, καί ἰδιαίτερα ἐμεῖς πού εἴμαστε μιά μειονότητα μεταξύ τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν, πιστεύουμε κι ἐπιζητοῦμε τὸ διάλογο. Κι αὐτό τὸ ἔχουμε ἀποδείξει, καί τὸ τελευταῖο διάστημα, με δεκάδες ὑπομνήματα, ἐπιστολές, ἐγγραφα, παρεμβάσεις κλπ. σέ θέματα τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς πού μᾶς ἀφοροῦν. Ποτέ δέν διστάσαμε νά μιλήσουμε ἢ νά ζητήσουμε τὸ διάλογο, ἀκόμη καί σέ περιπτώσεις πού ἡ *altera pars* ἦταν γνωστό ὅτι ἐπιζητοῦσε τὸν χωρίς ἀντίλογο μονόλογο, τήν πειθάρχησι τῶν ὁπαδῶν τῆς σ' ὅ,τι αὐτὴ καί μόνο ὑπεστήριζε.

ΥΠΗΡΕΤΩΝΤΑΣ τὸ πνεῦμα αὐτὸ τοῦ ἐποικοδομητικοῦ διαλόγου, τὸ περιοδικό αὐτὸ ἔχει, στό τεῦχος τοῦ Φεβρουαρίου 1979, δημοσιεύσει τὴ βαρυσήμαντη μελέτη τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Τραπεζοπόλεως κ. Δαμασκηνοῦ, με τίτλο «Ὁ Ὁρθόδοξος Χριστιανισμός καί ὁ Ἰουδαϊσμός: ἡ κατάσταση τῶν σχέσεων τους». Μὲ τὸ ἴδιο πνεῦμα δημοσιεύουμε σήμερα τήν ἱστορική ἀνακοίνωσι τοῦ Δρος Δημ. Ι. Κωνσταντέλου «Ἡ θέσι τῶν Ἰσραηλιτῶν στή Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία», πού ἔγινε στό Παναμερικανικό Συμπόσιο ἐπὶ τῶν ἑλληνορθόδοξων - ἰουδαϊκῶν σχέσεων.

ΣΑΝ προσφορά στήν ἀξία καί στή σημασία τοῦ διαλόγου (στόν ὁποῖο εἶναι ἀφιερωμένο τὸ τεῦχος αὐτό), δημοσιεύουμε ἐπίσης τὸ ἄρθρο τοῦ κ.Φ.Κλοῦτζνικ, πού ἀναφέρεται στό διάλογο μεταξύ Μουσουλμάνων καί Ἰσραηλιτῶν.

ΙΣΩΣ οἱ ἀπόψεις πού διατυπώνονται στό ἄρθρο τοῦ κ.Κωνσταντέλου νά μᾶς βρίσκουν ἀπόλυτα σύμφωνους. Αὐτό δέν ἔχει καμία σημασία. Σημασία ἔχει ὅτι οἱ ἀπόψεις αὐτές ἀνοίγουν τήν πόρτα καί βοηθοῦν στό διάλογο τῆς φιλίας, τῆς ἀλληλοκατανοήσεως, τῆς συνεργασίας, τῆς ἐπὶ ἐπιστημονικῆς βάσεως ἀντιμετώπισεως τῶν θεμάτων. Καί σάν τέτοιες τίς καλοδεχόμαστε πάντα στό περιοδικό μας...

Η ΘΕΣΗ ΤΩΝ ΙΣΡΑΗΛΙΤΩΝ ΣΤΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

Χάρτης της Κωνσταντινουπόλεως, δεύτερο ήμισυ του 15ου αιώνα. Αυτό το σχέδιο της Κωνσταντινουπόλεως είναι από το Liber Insularum Archipelagi (1427) του Cristoforo Buondelmonti. Η Porta Judeca (Εβραϊκή Πύλη), που ανοίγει στο Golden Horn δείχνει την τοποθεσία του εβραϊκού τμήματος, που βρισκόταν στο χώρο αυτό μέχρι τα μέσα του 11ου αιώνα. (Παρίσι, Εθνική Βιβλιοθήκη, Cod. lat. 4825, fol. 37v).

Τόν Ιανουάριο του 1972 έλαβε χώρα στη Νέα - Υόρκη τό πρώτο Παναμερικανικό Συμπόσιο επί των Έλληνορθοδόξων - Ιουδαϊκών σχέσεων, μέ τή συμμετοχή διακεκριμένων Έλληνορθοδόξων καί Ισραηλιτών θεολόγων καί έπιστημόνων.

Οι σημαντικώτερες έργασίες του Συμποσίου εξέδόθησαν στό «Περιοδικό Οικουμενικών Μελετών» (Journal of Ecumenical Studies, Fall 1976, Vol. 13, Num. 4), του Temple University. Τήν έκδοση έπιμελήθηκαν ο Αιδ. Δρ. Νομικός Μιχαήλ Βαπόρης καί ο Ραββίνος Marc H. Tanenbaum. Τήν συνάντηση χαιρέτησε καί ο Άρχιεπίσκοπος Βορείου καί Νοτίου Αμερικής κ. Ίάκωβος, ο οποίος, μεταξύ των άλλων, είπε:

«...αυτή ή «μοναδική δια - θρησκευτική συνδιάλαγη» ... ής άνάψει στις καρδιές μας τήν έπιθυμία νά άλληλογνωρισθούμε καί νά γνωρίσουμε τίς αντίστοιχες θεολογικές μας θέσεις μέ ένα βαθύτερο καί άμοιβαίο αίσθημα κατανόησης...

«Τόσο οι Χριστιανοί όσο καί οι Ισραηλίτες άνατράφηκαν μέσα σέ μία παράδοση δυσπιστίας πού φθάνει μέχρι τόν άντισημιτισμό ή τόν άντιχριστιανι-

σμό. Κατά τά τέλη του αιώνας καί ειδικώτερα μετά τίς μαζικές θηριωδίες καί σφαγές των Ισραηλιτών άπό τόν Χίτλερ, άισθανθήκαμε έμεις, οι Χριστιανοί τής Δύσεως, ότι φέρουμε μίαν αντίστοιχη ευθύνη διότι, μέχρι τής έποχής εκείνης άποδίδαμε τή σταύρωση του Ίησού στους Ισραηλίτες...

«Σάν Χριστιανοί πού είμαστε έμμένουμε σέ πίστεις καί παραδόσεις πού δέν είναι άποδεκτές σέ σάς: άπ' τήν άλλη πλευρά, ή προσήλωση καί ή πίστη σας στις δικές σας παραδόσεις, δείχνει ότι άποδέχασθε τίς διαφορές πού μάς χωρίζουν. Αυτό πού θά περίμενα, άπό αυτή τήν πρώτη συνδιάλλαγη, καί τή συνέχειά της, είναι ή δυνατότητα νά άλληλογνωρισθούμε στενότερα καί, έτσι, νά άλληλοδιδασθούμε όχι μόνο πάνω σέ θέματα Ιστορίας, δόγματος καί έθίμων, αλλά νά διδασθούμε νά ύπομένουμε, διά του έλέους του Παντοδύναμου, μία δυναμική, σύγχρονη μαρτυρία των διδασκαλιών του Ένός Θεού...»

Τό άρθρο του Δρ. Δημητρίου Ι. Κωνσταντέλου, πού άκολουθεί σέ μετάφραση, δημοσιεύεται στό «Χρονικά» μέ τήν άδεια καί τή συγκατάθεση των έκδοτών, τούς οποίους ευχαριστούμε.

Τό 1935 κάποιο κρατικό πανεπιστήμιο τής Βορείου - δυτικής Αμερικής άναζητούσε έναν Ιστορικό γιά νά διδάξει άρχαία Ιστορία καί τήν Ιστορία τής Αμερικανικής Δύσεως. Όταν τό Τμήμα Ιστορίας του University of Wisconsin υπέδειξε τό

όνομα ενός νέου Έλληνοαμερικανού έπιστήμονος, ο οποίος διέθετε τά προσόντα, ή άπάντηση ήταν: «ή θέση είναι κλειστή γιά οιονδήποτε έλληνικής ή Ισραηλιτικής καταγωγής». Τό έπεισόδιο αυτό μάς δείχνει πώς καί οι Ισραηλίτες έχουν πιεϊ ά-

πό τό ίδιο ποτήρι τής προκαταλήψευς καί, άκόμη, του διωγμού. Τά έλληνικά καί τά Ισραηλιτικά όνόματα έχουν, βέβαια, συνδεθεί πολλές φορές στην Ιστορία του Δυτικού πολιτισμού γιά καλό ή γιά κακό. Η Αθήνα καί ή Ιερουσαλήμ ή, εάν έ-

Η ΘΕΣΗ ΤΩΝ ΙΣΡΑΗΛΙΤΩΝ ΣΤΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

πιθυμείτε, ή 'Ιερουσαλήμ και ή 'Αθήνα, μαζί με την μεταγενέστερη έμφανισθείσα Ρώμη, άπετέλεσαν τόν τρίποδα τής δομής του Δυτικού πολιτισμού, επί του οποίου αυτός στηρίχθηκε για πολλούς αιώνες. 'Ακόμα και ό Χριστιανισμός, ένας άπο τούς κυριώτερους θεσμούς του Δυτικού πολιτισμού, άποτελεί μία συγχώνευση Ιουδαϊκών και έλληνικών ιδεών και παραδόσεων. Είμαι ένα τρίπτυχο με μία Ιουδαϊκή ψυχή, ένα έλληνικό νοΰ και ένα ρωμαϊκό σώμα.

"Αν και οι 'Ισραηλίτες και οι 'Ελληνες έχουν από κοινού γνωρίσει τή διωξη και τήν προκατάληψη, τό έρώτημα που έχουμε μπροστά μας είναι: ποιές ήταν οι σχέσεις μεταξύ των δύο αυτών λαών επί του θρησκευτικού επιπέδου; 'Εργο μου, λοιπόν θά είναι να εξετάσω πώς έζησαν οι 'Ισραηλίτες μέσα στην έλληνορθόδοξη κοινωνία κατά τόν Μεσαιώνα.

Προτίθεμαι να εξετάσω τά εξής θέματα, που άπτονται με τίς έλληνορθόδοξες — Ιουδαϊκές σχέσεις. Κατ' άρχήν μία εξέταση τής θρησκευτικής φύσεως του Μεσαιωνικού έλληνορθόδοξου κράτους είναι πολύ σημαντική, αν θέλουμε να κατονοήσουμε τή θέση του 'Ιουδαϊσμού μέσα σ' αυτό. Μαζί με τό έρώτημα, αν τό Βυζάντιο υπήρξε ένα άνεκτικό ή μή - άνεκτικό κράτος, θά πρέπει να εξετάσουμε τό θρησκευτικό εκείνο φαινόμενο που θά μπορούσε να όνομασθεϊ άντισημική εκκλησιαστική νομοθεσία: 'Επί αύτής τής βάσεως θά είμαστε σέ θέση να έκτιμήσουμε τίς έλληνορθόδοξες - Ιουδαϊκές σχέσεις. Γενικά, πιστεύουμε ότι οι σχέσεις μεταξύ των δύο έθνικών και θρησκευτικών όμάδων υπήρξαν, με όρισμένους έξαιρέσεις, άνεκτικές και, αν δέν υπήρξαν φιλικές, συνυπήρξαν άρμονικά. Τοΰτο είναι τό συμπέρασμα πολλών Ιστορικών μελετών. 'Επικρατεί δέ όμοφωνία ότι ή διαμάχη μεταξύ του 'Ιουδαϊσμού και τής έλληνιστικής μοναρχίας των Σελευκιδών, κατά τόν δεύτερο π.Χ. αιώνα,

άποτελεί μία έξαιρεση παρά τόν κανόνα. Είναι ενδιαφέρον να θυμηθούμε ότι οι Μακκαβαίοι, που έξεγέρθηκαν κατά του 'Αντίοχου Δ', έχουν ταξινομηθεί μεταξύ των αγίων τής 'Ελληνορθόδοξης 'Εκκλησίας. 'Η στάση όλων των έλληνιστικών βασιλιάδων από τόν 'Αλέξανδρο — έκτός του 'Αντίοχου Δ', — και μετέπειτα, άπέναντι τής Ιουδαϊκής θρησκείας, ήταν μία στάση άνεκτική.

'Η έκτίμησή μας των έλληνορθόδοξων — Ιουδαϊκών σχέσεων κατά τόν Μεσαιώνα, και έκτοτε, έχει αλλάξει αίσθητά από τίς άρχές του πρώτου τέταρτου αυτού του αιώνας. Οι άπόψεις του Samuel Krauss, που άντιπροσωπεύουν τήν Ιουδαϊκή άποψη, διάνοιξαν καινούργιους όρίζοντες και ύποστηρίχθηκαν από άλλους έπιστήμονες, συμπεριλαμβανόμενου του 'Ανδρέα 'Ανδρεάδη, ό όποιος έκαμε πολλές έρευνες από τήν έλληνική πλευρά. 'Όταν τό 1939 ό Joshua Starr εξέδωσε τή μονογραφία του περί των 'Ισραηλιτών στη Βυζαντινή Αΰτοκρατορία, προσπάθησε να τροποποιήσει τίς άπόψεις του Krauss, τονίζοντας τήν έλλειψη άνεκτικότητας σέ διάφορες περιόδους τής Ιστορίας του Βυζαντίου. Τά συμπεράσματά του, όμως, δέν τά άποδέχθηκαν όλοι οι βυζαντινολόγοι. 'Ο σπουδαίος Βέλγος Ιστορικός Henri Gregoire ζήτησε τήν άναθεώρηση του βιβλίου του Starr, τό όποιο συγκεντρώνει τήν προσοχή του πάνω στα καταπιεστικά διατάγματα του 'Ηράκλειου, του Λέοντος Γ', του Βασιλείου Α' και του 'Ιωάννη Τιμισκλή. Αΰτές οι πράξεις έχουν σήμερα εξετασθεϊ κάτω από διαφορετικό πρίσμα από τόν Andrew Sharf, του Bar - Ilan University του 'Ισραήλ, ό όποιος έχει γράψει επί του θέματος μία καλή μελέτη. 'Αλλά οι άπόψεις μας σήμερα, περί των έλληνο - Ιουδαϊκών σχέσεων, είναι περισσότερο Ισοροπημένες σάν άποτέλεσμα μίας, επίσης, επανεξετάσεως του πολιτικού, κοινωνικού και θρησκευτικού χαρακτήρος του βυζαντινού κράτους.

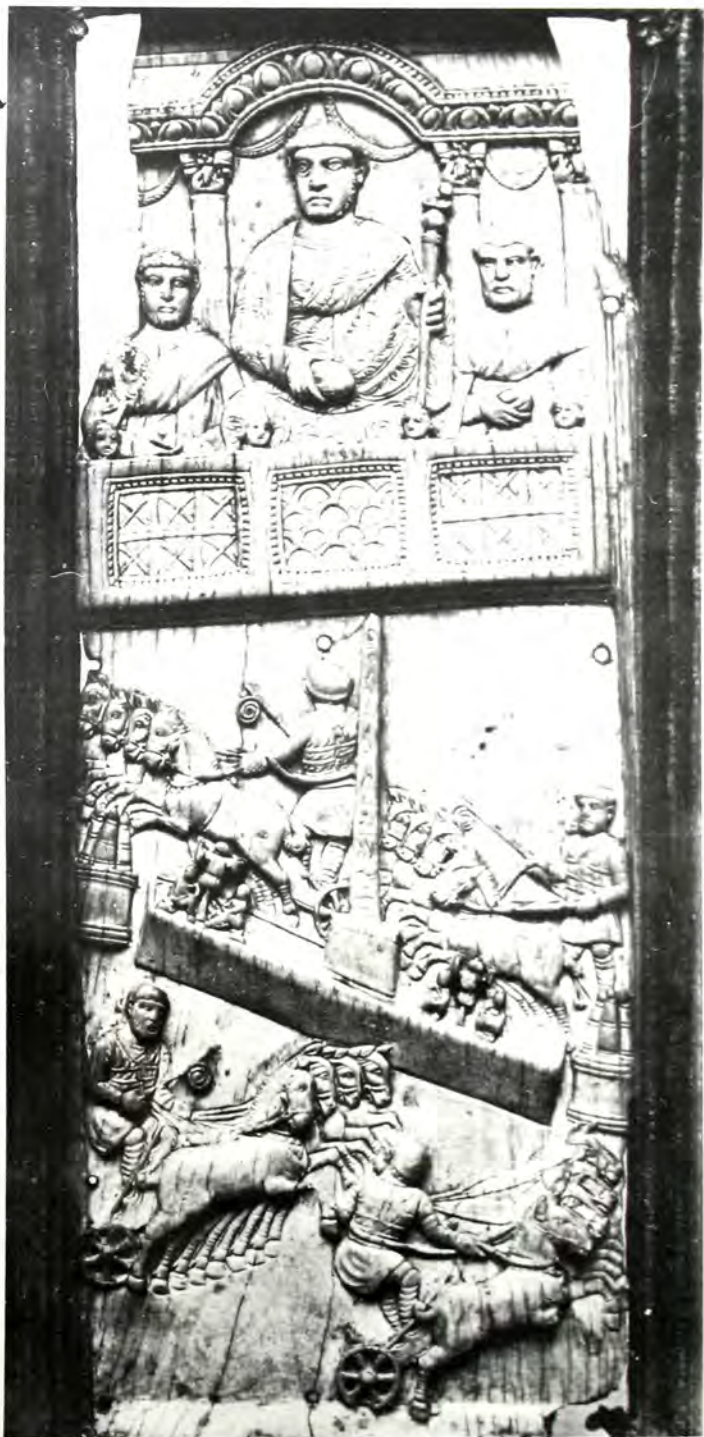
Γιά να άκριβολογούμε ή Βυζαντινή Αΰτοκρατορία υπήρξε μία κοινοπολιτεία, ένα πολυ - φυλετικό και πολυ - σχισματικό κράτος. 'Ήταν, όμως, μία έλληνική κοινοπολιτεία: ή γλώσσα ήταν ή έλληνική, ή παιδεία ή οι εκπαιδευτικοί θεσμοί και ή φιλοσοφία ήταν έλληνική, τό Ιδρύματά τής ήταν έλληνικά ή έλληνικής καταγωγής, ή θρησκεία τής άποτέλουσε μία σύνθεση Ιουδαϊκών και έλληνικών στοιχείων και ή πλειοψηφία του λαού τής ήταν 'Ελληνες, ενώ οι ύπόλοιποι είχαν έξελληνισθεϊ ή ήταν άρκετά έξελληνισμένοι. Παρόλον ότι ή γλώσσα, ή θρησκεία, ή έθνικότης και τά κύρια εκπαιδευτικά και πολιτιστικά Ιδρύματα ήταν έλληνικά, υπήρχαν άρκετές μη - έλληνικές μειονότητες και πολλά θρησκευτικά δόγματα. 'Ενα πλουραλιστικό κράτος δέν μπορεί να έπιζησει επί μακρόν χωρίς όρισμένες βασικές άρχές που ένώνουν τόν λαό σέ μία άρμονική κοινωνία. 'Η Βυζαντινή Αΰτοκρατορία θά πρέπει να είχε έπιτύχει κάποια Ισοροπία στην κοινωνική τής δομή, διότι έπέζησε επί έντεκα αιώνες.

Παρά τήν κυρίαρχη θέση τής 'Ορθόδοξης 'Εκκλησίας, ή 'Ελληνική Αΰτοκρατορία ήταν ένα πολυποίκιλα σχισματικό κράτος. Γνωρίζουμε όνομαστικά περί τίς τριάντα πέντε θρησκευτικές μειονότητες που υπήρχαν τήν εποχή του 'Ιουστινιανού. Τό πρώτο τέταρτο του δγόσου αιώνας, σέ μία άλληλογραφία μεταξύ του Αΰτοκράτορα Λέοντος Γ' και του Χαλίφη 'Ομάρ Β', πληροφορούμεθα ότι υπήρχαν έβδωμόντα περίπου θρησκευτικά δόγματα. "Ενα πολυποίκιλα φυλετικό και πολυποίκιλα σχισματικό κράτος δέν έχει τή δυνατότητα να τρέφει προκαλήψεις έναντίον τμημάτων του πληθυσμού του, αν κι' αυτό, σίγουρα, εξαρτάται από τό μέγεθος και τή δύναμη αυτών των μειονότητων ξεχωριστά ή συλλογικά. 'Ο φανατισμός και οι προστριβές προκαλούν ταραχές και έμφύλιο πόλεμο και οδηγούν στην παρακμή του κράτους. Παρόλες τίς πολλές μειο-

νόητες καὶ τὰ θρησκευτικὰ σχί-
σματα, ἡ Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία
γνώρισε πολὺ λίγες φυλετικές δια-
μάχες, κατὰ τὴ διάρκεια τῶν ἔντεκα
αἰῶνων τῆς ζωῆς της.

Ἐπῆρχε ἀνεκτικότης καὶ ἐμπορι-
κὲς καὶ πολιτιστικὲς σχέσεις μεταξύ
τῶν μειονοτήτων. Μὲ ἐξάιρεση τὸν
διωγμὸ τῶν Σαμαρειτῶν ἀπὸ τὸν
Ἰουστινιανὸ καὶ τῶν Παυλικανῶν -
Βογόμελων ἀπὸ τὸν Ἀλέξιο Κομνη-
νὸ, δὲν ὑπῆρξε κανένας σημαντικὸς
διωγμὸς ἐναντίον μεγάλων μειονο-
τήτων. Ὁ Joshua Starr γράφει ὅτι
ἀπὸ τὸ 641 μέχρι τὸ 1204 οἱ
Ἰσραηλίτες ὑπέστησαν μόνο τρεῖς
γενικοὺς διωγμοὺς. Τόνισε, ἐπίσης,
ὁ Starr ὅτι τὰ ἀντι - ἰουδαϊκὰ μέτρα
ποῦ εἰσήγαγε ὁ Λέων Γ' ἦσαν ἰδιαί-
τερα αὐστηρά. Ἄλλοι, ὅμως, ἱστορι-
κοὶ τόνισαν τὰ λάθη τοῦ Starr. Κατ'
ἀρχὴν δὲν εἶναι σίγουρη ἡ ἀντι -
ἰουδαϊκὴ πολιτεία τοῦ Λέοντος. Ὁ
Henri Gregoire, στὴν κριτικὴ τοῦ βι-
βλίου τοῦ Starr, γράφει ὅτι ἂν τὰ
συμπεράσματα τοῦ Starr «ἀναθεω-
ρηθοῦν ποτέ, θὰ εἶναι ὑπὲρ τῆς ἀ-
πόψεως τῆς ἀπόλυτης ἀνεκτικότη-
τος». Ὁ καθηγητὴς Πέτρος Χαρά-
νης, σὲ μία ἐργασία σχετικὴ μὲ τοὺς
Ἰσραηλίτες στὴ Βυζαντινὴ Αὐτο-
κρατορία ὑπὸ τὸν πρῶτο Παλαιολό-
γο, γράφει ὅτι, οἱ Ἰσραηλίτες ἐχαι-
ραν ἐνὸς «ἀξιοσημείωτου βαθμοῦ
ἀνοχῆς».

Ἀκόμη καὶ ἡ παλιὰ ἀντίληψη ὅτι
οἱ Ἰσραηλίτες καὶ οἱ μὴ Ὀρθόδοξοι
Χριστιανοὶ ἦσαν περιορισμένοι μέ-
σα σὲ γκέττο ἔχει ἀναθεωρηθεῖ.
Γνωρίζουμε σήμερα ὅτι αἰρετικοί,
ὅπως οἱ Παυλικανοὶ καὶ οἱ Βογόμε-
λοι, καθὼς καὶ τὰ άτομα ἄλλων
θρησκευτικῶν δογμάτων, ὑπῆρχαν
σὲ ὅλες τὶς τάξεις τοῦ λαοῦ καὶ κα-
τοικοῦσαν σὲ πολλὰς πόλεις καὶ κω-
μοπόλεις. Οἱ Ἰσραηλίτες μόνο δὲν
θὰ μπορούσαν νὰ κλεισθοῦν σὲ ἀ-
πομονωμένα γκέττο, παρόλον ὅτι
βρίσκουμε ἰσραηλιτικὰ συνοικίες
στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ τὴ
Θεσσαλονίκη. Ἡ πεποίθησις ὅτι οἱ
θρησκευτικὲς μειονότητες ἦσαν ἀ-
ποξενωμένες καὶ καταπιέζονταν σὲ
κλειστὰ γκέττο στηρίζεται σὲ ἀ-

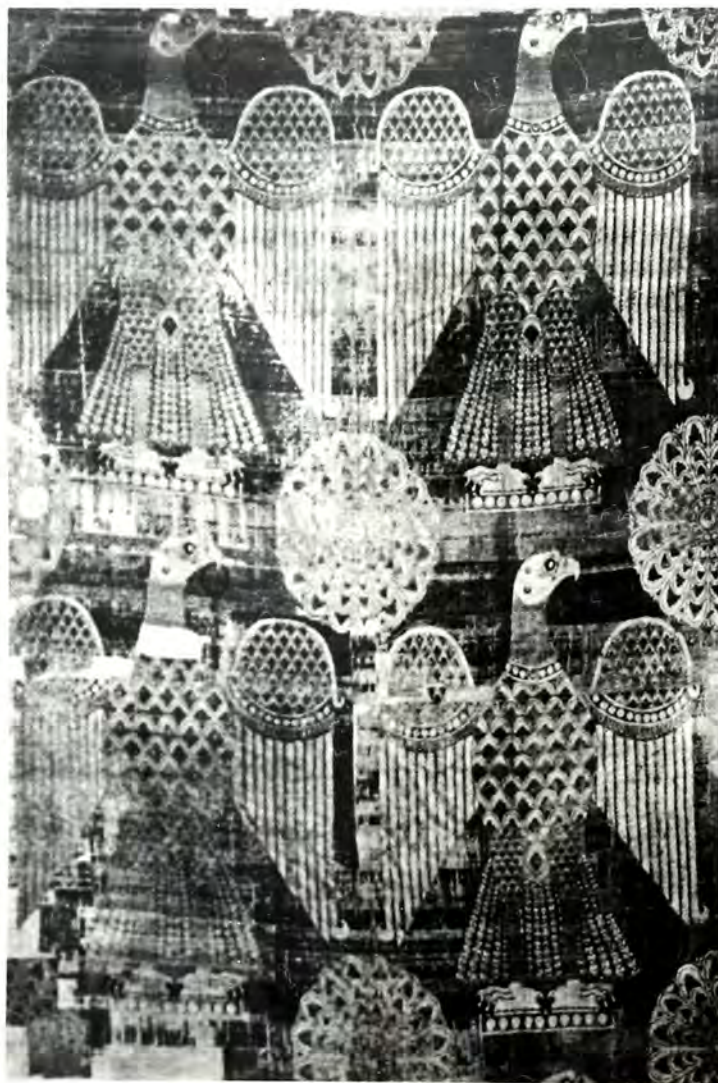

Η ΘΕΣΗ ΤΩΝ ΙΣΡΑΗΛΙΤΩΝ ΣΤΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

παντήσεις που έδωσαν διάφοροι Ιεράρχες, σχετικά με τις θρησκευτικές μειονότητες. Παραδείγματος χάριν, ο Μητροπολίτης Κίτρου Ίωάννης, (τέλη δωδεκάτου αιώνας) έγραψε μία έπιστολή προς τον αρχιεπίσκοπο Δυρραχίου Κωνσταντίνο Καμπάσιλα, ο οποίος ρωτούσε να μάθει αν οι Άρμένιοι ήσαν ελεύθεροι να ανεγείρουν δικές τους εκκλησίες στις πόλεις όπου ζούσαν. Ο Ίωάννης απάντησε: «Λαοί ξένων γλωσσών, δοξασίων όπως οι Ίουδαίοι, οι Άρμένιοι, οι Ίσραηλίτες, οι Άγαρίτες και άλλοι σαν αυτούς, τους επιτρέπεται από παλιά να κατοικούν σε χριστιανικές χώρες και πόλεις· μόνο πρέπει να ζούν χωριστά και όχι μαζί με τους Χριστιανούς. Γι' αυτόν τό λόγο υπάρχουν συνοικίες, που βρίσκονται είτε εντός είτε εκτός των πόλεων, και που προορίζονται για κάθε μία από αυτές τις ομάδες, ώστε να περιορίζονται σ' αυτές τις συνοικίες και να μην έπεκτείνουν τήν κατοικία τους πέρα αυτών».

Γιά άλλη μία φορά πρέπει να παρατηρήσουμε πώς η απάντηση του Ίωάννη αναφερόταν στη συνήθεια του παρελθόντος και δέν ανταποκρίνεται, άπαραιτήτως, στη σύγχρονη πραγματικότητα. Κατά περίοδοι, εκκλησιαστικοί ήγέτες διαμαρτυρήθηκαν για τήν άνοχή που έδειχνε τό κράτος άπέναντι σε αιρετικές ομάδες ή τίς μή - χριστιανικές μειονότητες. Επί παραδείγματι, ο πολύ άυστηρός Πατριάρχης Άθανάσιος (δέκατος τρίτος αιώνας) έγραψε μία έπιστολή διαμαρτυρίας στον Άνδρόνικο Β', εξαιτίας τής άνοχής του Αυτοκράτορος άπέναντι στους Ίσραηλίτες, τους Άρμένιους, τους Τούρκους και άλλους μή - Χριστιανούς ή Χριστιανούς σχισματικούς, οι οποίοι ήσαν ελεύθεροι να οικοδομούν τεμένη και οίκους λατρείας μεταξύ του χώρου των Ορθόδοξων Χριστιανών. Ο Άθανάσιος κατηγορήσε έναν κρατικό λειτουργό, ο οποίος παραχώρησε «μεγάλη δύναμη» στους Ίσραηλίτες. Έν αντίθεσει, όμως, προς τον Άθα-

Μεταξωτό, Κωνσταντινούπολη, τέλος του 10ου αιώνα. Μεταξωτό από τον τάφο του St Germain, που καταγόταν από τήν Κωνσταντινούπολη. Οι άστοί και οι χρυσές ροζέτες είναι κεντημένοι σε πορφυρό μεταξωτό. Πολλοί Έβραίοι εργάζονταν σ' αυτή τή βιομηχανία, ή οποία κατευθυνόταν προσεκτικά από τό Κράτος. (Auxerre, Έκκλησία του Άγίου Εύσεβίου. Φωτογραφία Lauros - Giraudon).

νάσιο υπήρξαν άλλοι Πατριάρχες που υπερασπίσθηκαν τὰ δικαιώματα τῶν Ἰσραηλιτῶν καί κατέβησαν κάθε προσπάθεια γιά νά ἀποτρέψουν οιονδήποτε διωγμό. Ἐπί παραδείγματι, ὅταν οἱ Ἰσραηλίτες τῆς Κρήτης διαμαρτυρήθηκαν στόν Πατριάρχη κατά τῶν Ὁρθόδοξων Χριστιανῶν, οἱ ὁποῖοι τοὺς ἐνοχλοῦσαν, ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης Μητροφάνης ἐκυκλοφόρησε τό 1568 ἐγκύκλιο, ὅπου προέτρεπε τοὺς κατοίκους τῆς Κρήτης νά ἀποσχον ἀπό ὕβρεις κατά τῶν Ἰσραηλιτῶν ἢ ἀπό ἀδίκες κατηγορίες. Συγκεκριμένα, τόνιζε ὁ Πατριάρχης, ὅτι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι σηκώνουν τὰ χέρια κατά τῶν Ἰσραηλιτῶν ἢ τοὺς βρίζουν, θά ἀναθεματίζονται, θά ἀφορίζονται καί θά καταδικάζονται σέ αἰώνια τιμωρία.

Γιά νά ἀκριβολογοῦμε, ἐκδόθηκαν κανόνες κατά τῶν Ἰσραηλιτῶν, καθώς καί κατ' ἄλλων θρησκευτικῶν μειονοτήτων. Θά πρέπει νά θυμόμαστε, ὅμως, ὅτι αὐτοὶ οἱ κανόνες ξηγήθηκαν μέσα ἀπό πραγματικές κοινωνικές ἀνάγκες καί ἀπεικονίζουν τίς ὑπάρχουσες συνθήκες. Οἱ κανόνες δέν ἀπεικονίζουν προκατειλημμένες θεολογικές καί θρησκευτικές ἀπόψεις καιτοί, ὅταν ἐξεδόθησαν, ἐστηρίζοντο πάνω σέ πίστεις καί σέ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας καί δέν ἀφοροῦσαν συγκεκριμένες πράξεις ἀτόμων. Οἱ συναλλαγές μεταξύ Χριστιανῶν καί Ἰσραηλιτῶν θά πρέπει νά ἦσαν πολύ ἀνεπτυγμένες, σέ σημεῖο, ὥστε, νά ἀνησυχῆσει ἡ Ἐκκλησία μήπως οἱ Ἰσραηλίτες ἐπιδράσουν ἀνηθικά πάνω στό χριστιανικό ποίμνιο. Γιά τό ἴδιο λόγο ἡ Ἐκκλησία, κατά τή Σύνοδο τῆς Τρουλλό, ἐξέδωσε κανόνες κατά τῶν συνηθειῶν ἀρχαίας ἑλληνικῆς καταγωγῆς. Οἱ ἴδιοι οἱ Ἰσραηλίτες μπορεῖ νά ὑποκίνησαν καί νά προκάλεσαν τήν ἐκδοση τῶν ἀντι - σημιτικῶν κανόνων καί νόμων, καθόσον αὐτοί δέν ἦσαν παθητικοί πολῖτες, ἀλλά ἀσκοῦσαν ἐπιρροή στό ἐμπόριο, τίς συναλλαγές, τήν πολιτική, τή μάθησι καί τή θρησκεία. Κατά διαφόρους περιόδους ὑπῆρχε μεγάλο ἐνδιαφέρον

γιά τόν Ἰουδαϊσμό. Συγκεκριμένα, γύρω στό 1066 ὁ Ἄνδρέας, Ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Μπάρι, ἐνδιαφέρετο τόσο πολύ γιά τόν Ἰουδαϊσμό, ὥστε, τελικά, ἀφῆκε τό ἱερατεῖο καί ἀσπασθεκε τόν Ἰουδαϊσμό. Ὑπῆρξαν δέ περισσότερες τῆς μιάς προσηλυτισεως ἀπό τόν Χριστιανισμό στόν Ἰουδαϊσμό, καί ἀντιστρόφως.

Οἱ Ἰσραηλίτες ἐξαγωγεῖς καί ἐμποροὶ προόδευαν καί οἱ οικονομικές εὐκαιρίες γιά τόν Ἰσραηλίτη μικρέμπορα ἦσαν ἐξίσου πολλές.

Ἡ μοῖρα τῶν Ἰσραηλιτῶν στό Βυζάντιο ἦταν πολύ καλύτερη ἀπό ἐκείνη τῶν Σαμαρειτῶν, Μανιχαίων, Μοντανιστῶν, Τασκοδρουγιτῶν, Βορβοριτῶν, Ὀφιτῶν, Παυλικανῶν, Βογόμελων καί ἄρκετῶν ἄλλων θρησκευτικῶν μειονοτήτων. Τό μεγαλύτερο μέρος τῆς ἐκκλησιαστικῆς νομοθεσίας, πού ἀφοροῦσε τοὺς Ἰσραηλίτες, ἀσχολεῖτο μέ κοινωνικά θέματα. Κανένας Ἰσραηλίτης, παραδείγματι, δέν μποροῦσε νά ἔχει γιά οἰκιακό ὑπηρέτη ἕναν Χριστιανό. Κάθε Ἰσραηλίτης πού θά προσπαθοῦσε νά κάνει περιτομή σέ Χριστιανό, ὑπόκειτο σέ δέσμευση τῆς περιουσίας καί σέ ἐξορία. Γάμοι μεταξύ Ἰσραηλιτῶν καί Χριστιανῶν ἀπαγορεύοντο. Πέρα ἀπ' αὐτοὺς τοὺς περιορισμούς, οἱ Ἰσραηλίτες ἔχαιραν κάθε ἐλευθερία πού ἴσχυε γιά τοὺς ὑπόλοιπους πολῖτες καί ἡ πίστη τους κατοχυρώνετο ἀπό τήν νομοθεσία.

Ἡ καταπάτηση τῶν Ἰουδαϊκῶν συναγωγῶν ἐτιμωρεῖτο. Ἐπί παραδείγματι, ὁ Ἰουστινιανός διατήρησε ἕναν παλιότερο νόμο πού προστάτευε τό ἀπαραβίαστο τῆς συναγωγῆς. Οἱ Ἰσραηλίτες μποροῦσαν νά τηροῦν καί νά ἀσκοῦν τήν πίστη τους. Ἀπαγορεύετο νά τοὺς ἐνοχλοῦν κατά τό Σάββατο, νά παρενοχλοῦν τίς τελετές τους ἢ νά τοὺς ἀναγκάζουν νά παρουσιασθοῦν στά δικαστήρια κατά τήν ἡμέρα τοῦ Σαμπάτ. Ὅταν ἡ νομοθεσία τοὺς ἀπαγόρευε νά ὑπηρετοῦν σέ δημόσιες θέσεις καί τόν στρατό, τοῦτο δέν ὀφειλόταν στήν ὑπαρξη διακρίσεων ἀποκλειστικά κατά τῶν Ἰσραηλιτῶν. Ἡ νομοθεσία αὐτή

στρεφόταν ἐναντίον ὄλων τῶν θρησκευτικῶν μειονοτήτων γιά λόγους ἀσφαλείας. Πράγματι, ὅταν συγκρίνεται ἡ συμπεριφορά πρὸς τόν Ἰουδαϊσμό ἐναντι ἐκείνης πρὸς τὰ ἄλλα δόγματα, ὁ Ἰουδαϊσμός βρίσκεται σέ πολύ εὐνοικώτερη θέση.

Ἄξιζε νά σημειωθεῖ ὅτι οἱ Ἕλληνες ἦσαν, τουλάχιστο θεωρητικά, αὐστηρότεροι πρὸς τοὺς Χριστιανούς ἀιρετικούς καί σχισματικούς ἀπὸ ὅσον μέ τοὺς πιστοὺς τῶν μὴ - χριστιανικῶν δογμάτων. Μερικές φορές πού ὑπῆρξαν διωγμοί, τοῦτο ὑπῆρξαν τὸ ἀποτέλεσμα τῆς Ἰσραηλιτικῆς δραστηριότητος εἴτε κατά τοῦ Κράτους εἴτε κατά τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπί παραδείγματι, ὁ διωγμός τοῦ 634 προκλήθηκε ἐξαιτίας τῆς συνεργασίας τῶν Ἰσραηλιτῶν μέ τοὺς Πέρσες, οἱ ὁποῖοι μέ τήν κατάρτησι τῆς Ἱερουσαλὴμ τό 614, σκότωσαν περί τοὺς 60.000 - 90.000 Χριστιανούς. Ἐξαιτίας αὐτοῦ τό Κράτος δέν τοὺς ἐμπιστευόταν. Πολλοὶ Ἰσραηλίτες συμμετείχαν σέ θανάτους Χριστιανῶν. Ἀρκετά χρόνια νωρίτερα, ὅταν ὁ Βελισσάριος πολιόρκησε τήν πόλη τῆς Νεαπόλεως (536) καί τὰ στρατεύματα τοῦ Βυζαντίου κατέλαβαν μέ ἐφόδο τήν πόλη, οἱ Ἰσραηλίτες τῆς Νεαπόλεως ὑποστήριξαν τοὺς Ὀστρογόθους· Ἰσραηλίτες στρατιῶτες, πού φύλαγαν ἕνα τμήμα τῶν τειχῶν, ἀντιστάθηκαν σκληρά. Ἡ Ἰσραηλιτικὴ ἀντίσταση ἐπηρεάσε τήν πολιτική τοῦ Ἰουστινιανοῦ κατά τῶν θρησκευτικῶν διαφωνούντων.

Αὐτὰ τὰ δύο παραδείγματα δείχνουν ὅτι οἱ ἴδιοι οἱ Ἰσραηλίτες εἴτε γιά λόγους τῆς ἰδικῆς τους πολιτικῆς εἴτε γιά ἄλλους λόγους, προκάλεσαν ἀντι - σημιτικά αἰσθήματα καί ἐπέσυραν διωγμούς κατά τοῦ ἑαυτοῦ τους. Ὁ George Ostrogorsky ἐξηγεῖ τήν ἀντι - σημιτικὴ πολιτική τοῦ Λέοντος Γ', τὸν 9γδοο αἰώνα, ἐπί τῆς βάσεως τῆς πολιτικῆς τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ κατά τήν ἐποχὴ ἐκείνη. Αὐτὸς γράφει: «Ὁ διωγμός τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀπὸ τὸν Λέοντα Γ', ἔβλεπε ἀπὸ τοὺς σχετικὰ σπάνιους διωγμούς στή Βυζαντινὴ ἱστορία, θά

Η ΘΕΣΗ ΤΩΝ ΙΣΡΑΗΛΙΤΩΝ ΣΤΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

πρέπει να θεωρηθεί περισσότερο σαν μαρτυρία μιάς αυξανόμενης ισραηλιτικής έπιρροής κατά την εποχή εκείνη».

Παρομοίως, ό άντι - σημιτισμός του Άλεξίου Κομνηνού προκλήθηκε από τους Ίσραηλίτες. Ο Άλέξιος διάταξε δραστικά μέτρα κατά των Ίσραηλιτών στη Χερσώνη διότι ένας ή πολλοί Ίσραηλίτες σταύρωσαν ένα δούλο, τόν μοναχό Ευστράτιο, καθώς και τόν τοπικό έπαρχο, έναν προσήλυτο από τόν Ιουδαϊσμό, όπως επίσης διότι οι Ίσραηλίτες είχαν παραβιάσει τήν κρατική και τήν έκκλησιαστική νομοθεσία και κατέιχαν Χριστιανούς δούλους.

Οι άπόψεις του Gregoire περί «άπόλυτης άνοχής» δέν μπορούν να γίνουν άποδεκτές καθ' όλοκληρίαν, διότι γνωρίζουμε ότι υπήρξαν σποραδικοί διωγμοί και άντι - σημικές νομοθεσίες και έέργειες. Υπήρχαν και άλλοι λόγοι πού συνέδραμαν στόν άντισημιτισμό. Όλοι γνωρίζουμε ότι ή πρώτη Έκκλησία ήταν Ιουδαϊκή και ότι σύντομα άντιμετώπισε δύο μεγάλους άντιπάλους: τήν Ιουδαϊκή συναγωγή και τόν έλληνικό ναό. Ήδη από τήν εποχή των Άποστόλων, ή συναγωγή καταδικάσθηκε από τους Χριστιανούς, σύγγραφοίς. Ή καταδίκη του Ιουδαϊσμού από τήν Έκκλησία των πρώτων αλλά και των μεσαιωνικών χρόνων έστηριζέτο πάνω σέ Παλαιδιαθηκικές προφητείες και έρμηνείες. Οι έκκλησιαστικοί Πατέρες και οι Χριστιανοί Άπολογητές βρήκαν στήν Παλαιά Διαθήκη προφητικές καταγγελίες κατά του Ίσραηλιτικού έθνους πού είχε στρέψει τήν προσοχή του στό έξωτερικό περίβλημα τής Θρησκείας, περιορίζοντας τόν έαυτό του στήν τήρηση των έορτών και των τελετών. Ή άποκλειστικότητα των Ίσραηλιτών (περί «περιουσίου Λαού») θεωρήθηκε έπίσης σαν μισανθρωπισμός και σαν άντικοινωνική ή έχθρική πρός τούς μη - Ίσραηλίτες.

Γιά να ακριβολογούμε υπήρχε άντισημιτισμός στό γραπτό των

έκκλησιαστικών Πατέρων, όπως στόν Ίωάννη Χρυσόστομο και τόν Φώτιο, και υπήρχαν άντισημικοί κανόνες. Θά πρέπει να θυμόμαστε, όμως, ότι ή νομοθεσία των κανόνων δέν ξεχώριζε μόνο τούς Ίσραηλίτες άπευθύνόταν κατά των Ίσραηλιτών, κατά των «Έλλήνων» (Έλληνες ειδωλολάτρες) και κατά των αιρετικών και σχισματικών. Επί παραδείγματι, ό δέκατος - τέταρτος κανόνας τής Συνόδου τής Χαλκηδόνας, άπαγόρευε τό γάμο μεταξύ ειδωλολατρών ή «Έλλήνων» και Χριστιανών, έκτός άν υπήρχε σαφής ύπόσχεση ότι ό μη Χριστιανός θά έβαπτίζετο.

Ο όγδοος κανόνας τής Έβδομης Οικουμενικής Συνόδου δείχνει ότι υπήρχαν Ίσραηλίτες πού άσπάσθηκαν τόν Χριστιανισμό μέ μισή καρδιά (ίσως σαν άποτέλεσμα τής καταπιεστικής νομοθεσίας του Λέοντος Γ'). Ο κανόνας αυτός δέν έκδόθηκε για να κάνει διακρίσεις κατά των Ίσραηλιτών, αλλά στρεφόταν κατά τής ύποκρισίας όρισμένων άτόμων. Οι άνθρωποι έπρεπε να εί- ναι σαφώς ή Χριστιανοί ή Ίσραηλίτες.

Ο ένδέκατος κανόνας τής Πενθέκτης ή τής Συνόδου τής Trullo εί- ναι πράγματι άύστηρος κατά των Ίσραηλιτών πού άσκούσαν τό Ιατρικό έπάγγελμα. Παρέμενε, όμως, ένα νεκρό γράμμα, καθόσον γνωρίζουμε ότι οι Ίσραηλίτες γιατροί άσκησαν τό έπάγγελμά τους χωρίς δυσκολία. Δέν υπάρχει μαρτυρία ότι λαϊκοί άφορισθήκαν ή ότι Ιερείς καθηρέθησαν έπειδή έλούζοντο ή συναναστρέφοντο μέ Ίσραηλίτες. Οι κανόνες άποκαλύπτουν αυτό πού πράγματι γινόταν και τήν έπιθυμία τής Έκκλησίας να βάλει ένα τέλος στις συνήθειες, πού κατά τήν άποψη των έκκλησιαστικών Πατέρων, ήσαν παράνομες. Όμως, ή έλληνική Άνατολή δέν γνώρισε τόν Θεσμό των auctoitas. Οι κανόνες παρεβιάζοντο συχνά και υπάρχουν σαφείς μαρτυρίες πού έπιβεβαιώνουν τήν άποψη ότι ή κανονική νομοθεσία υπήρξε από τις λιγώτερο δημο-

φιλείς διδασκαλίες στή ζωή τής Όρθόδοξης Έκκλησίας. Γενικά, οι Ίσραηλίτες προσαρμόσθηκαν στήν Αυτοκρατορία, τήν όποία θεώρησαν σπίτι τους και πατρίδα τους. Έζησαν μιά φυσιολογική ζωή, συμμετέχοντες στήν πολιτική, τήν άνάπτυξη και τις λαϊκές έξεγέρσεις. Ή δίωξη πού υπέστησαν ήταν μάλλον σποραδική και, μέ όλίγες έξαιρέσεις, έζησαν ήσυχια - τουλάχιστο μέχρι τήν Τετάρτη Σταυροφορία, πού έσήμανε τήν άπαρχή μιάς περιόδου περιπετειών, τόσο για τούς Έλληνες, όσο και για τούς Ίσραηλίτες. Άκόμη και ό Joshua Starr έμολογεί ότι τό έννενηντα έκατό τής περιόδου 641 - 1204, ήταν άπελευθερωμένο από γενικούς και σποραδικούς διωγμούς.

Όμως, άκόμη και οι διωγμοί του Ήράκλειου, του Λέοντος Γ' και του Βασίλειου Α', δέν άπευθύνοντο μόνο κατά των Ίσραηλιτών. Άντιμετώπισαν μέ τό αυτό, άν όχι βαρύτερο μέτρο σκληρότητας, και άλλες όμάδες διαφωνούντων όπως οι Μανιχαίοι, οι Σαμαρείτες, οι Παυλικανοί, οι Άσείγγανοι κλπ. Γενικά, όμως, όλες οι μειονότητες έχαιρον ένός μεγάλου ποσοστού άνοχής και, άκόμη, προόδουσαν. Επί παραδείγματι, οι Ίσραηλίτες Καραϊτές Ίδρυσαν πολλά πλούσια και πνευματικά δημιουργικά κέντρα στό έλληνορθόδοξο κράτος του Βυζαντίου. Άντιθέτως, υπό τόν Δυτικό Χριστιανισμό, παρόλο ότι προόδουσαν, ποτέ δέν έπέτυχαν να έγκαθιδρύσουν κέντρα. Παρά τό γεγονός δέ ότι «ή άπαράμιλλος άνάπτυξη του Καραϊσμού» στό Βυζάντιο τόν δέκατο αιώνα, μπορεί να άποδοθεί σέ έξωτερικές δυνάμεις, όπως παρατηρεί ό καθηγητής Αγκορί, θά πρέπει να σημειώσουμε ότι ή άνάπτυξη και ή πρόοδος μιάς μειονότητας σέ όποιαδήποτε χώρα, άπαιτεί εύνοϊκές έσωτερικές συνθήκες και εύμενείς καταστάσεις για τήν άνάπτυξη και τήν έξάπλωσή τής. Ή άνοχη και ή άποδοχή τής από μέρος του κράτους και των πολιτών, άποτελούν βασικά στοιχεία για τήν άνάπτυξη

μιās μειονότητας.

Επιπλέον, τὸ γεγονός καί μόνον ὅτι κατὰ τὰ πρῶτα χρόνια τοῦ ἐνδέκατου αἰῶνος σημειώνεται ἓνα μεταναστευτικό κύμα ἀπὸ τὴ μουσουλμανική Αἴγυπτο, ἐξαιτίας τῶν ἐκεῖ διωγμῶν ὑπὸ τὸν Caliph al-Hakim (καί ἓνα «ἐνθουσιῶδες μεταναστευτικό κύμα») Ἰσραηλιτῶν τὸν δωδέκατο αἰῶνα) ἀποδεικνύουν ὅτι ἡ Ἑλληνική Αὐτοκρατορία ἔχαιρε καλῆς φήμης γιὰ ὁμαλότητα, ἀνοχὴ καί εὐκαιρίες. Δὲν ἦταν ἡ πρώτη φορὰ πού ἡ Αὐτοκρατορία χρησίμευε σάν δσυλο γιὰ διαφωνοῦντες καί γιὰ θρησκευτικές μειονότητες. Εἶναι ἀλήθεια πῶς ὁ Βενιαμίν ἀπὸ τὴν Τουδέλα, ὁ ὁποῖος στὰ 1168 ἐπισκέφθηκε πολλές ἐλληνικές πόλεις, γράφει ὅτι κατὰ τὸ ταξίδι του συνάντησε μίσος κατὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν. Παρόλον ὅτι τὸ μίσος καί ἡ βία δέν ἐπιδέχονται καμμιὰ δικαιολογία, ἡ ἀλλαγὴ τῆς ἐλληνικῆς στάσεως ἀπέναντι στοὺς Ἰσραηλίτες κατὰ τὸν δωδέκατο αἰῶνα καί μετέπειτα, ἔχει ἀποδοθεῖ στὶς ἀλλαγές καί τὶς ἐπιδράσεις τῶν Σταυροφόρων ἐπὶ τῆς ἐλληνικῆς ἀνεκτικότητας. Οἱ Ἕλληνες ἀναγκάσθηκαν νὰ μισήσουν κάθε τι τὸ ξένο, μία τάση πού κατέληξε στοὺς διωγμοὺς τοῦ 1182 ἐναντίον ὀλων τῶν ξένων, συμπεριλαμβανομένων καί τῶν Ἰσραηλιτῶν.

Ὅμως, οἱ ἐπίσημοι διωγμοὶ ἢ τὰ διατάγματα κατὰ τῶν μη-Χριστιανῶν τοῦ Λέοντος Γ' ἢ τοῦ Ρωμανοῦ Λεκαπηνοῦ εἶχαν ἐλάχιστο ἀντίκτυπο πάνω στὶς καθημερινές σχέσεις Ἰσραηλιτῶν καί Ἑλλήνων, οἱ σχέσεις τῶν ὁποίων ὑπῆρξαν εἰρηνικές ἀν ὄχι φιλικές.

Στὴ μεσαιωνική Ἑλληνική Αὐτοκρατορία ὑπῆρχαν πολλές Ἰσραηλιτικές κοινότητες σέ πόλεις ὅπως ἡ Κωνσταντινούπολη, ἡ Νίκαια, ἡ Ἄβυδος, τὸ Ἀμόριον, ἡ Ἐφεσος, ἡ Σύνναδος, ἡ Χώναι, ἡ Σελεύκεια, ἡ Θεσσαλονίκη, ἡ Καστοριά, ἡ Θῆβα, ἡ Κόρινθος, ἡ Σπάρτη, στὴν ἐλληνική Ἰταλία (Sironto, Bari, Orta, Otranto, Rossano, Tarento καί Venosa) καθὼς σέ μικρότερες πόλεις καί

Ἡ γραφικὴ Ναζαρέτ στὴ Γαλιλαία, μὲ τὴν ἐκκλησία τοῦ Εὐαγγελισμοῦ.

σέ νησιά ὅπως: Πάτρα, Ναύπακτος, Κέρκυρα, Χίος καί Σάμος.

Τὸ σύνολο τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ πληθυσμοῦ κατὰ τὴν περίοδο τῆς ἀκμῆς τῆς Αὐτοκρατορίας, διεσπαρμένον σέ 1000 περίπου κοινότητες, ἔχει ὑπολογισθεῖ ἀπὸ τὸν ἀείμνηστο καθηγητὴ Ἄ. Ἀνδρεάδη σέ 15.000 μὲ 20.000. Οἱ ὑπολογισμοὶ του βασίζονται στὴν ἀφήγηση τοῦ Βενιαμίν ἀπὸ τὴν Τουδέλα καί σέ ἄλλους μεσαιωνικοὺς ταξιδιωτές. Ἄλλοι, συμπεριλαμβανομένου τοῦ καθηγητῆ Ἀγκοῖ, ἀνεβάζουν τὸν ἀριθμὸ σέ 45.000 μὲ 85.000 άτομα.

Πέρα ἀπὸ τὸν θεωρητικό ἀντισημιτισμὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν κανόνων ἢ τῆς νομοθεσίας, δέν ὑπῆρξαν ὀχλῶδεις βιαιοπραγίες, συστηματικοὶ διωγμοὶ, δημεύσεις περιουσιῶν ἢ μαζικές ἀπελάσεις. Οἱ ἀντισημιτικοὶ κανόνες καί οἱ διατάξεις θά πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ἀπὸ τὴ θρησκευτικὴ σκοπιὰ. Καί ἡ Ἐκκλησία καί ὁ Αὐτοκράτορας, σάν ἀντιβασιλιάς τοῦ Θεοῦ πάνω στὴ Γῆ, ἐνδιαφέροντο γιὰ τὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς τῶν ὑπηκόων τους. Συνεπῶς, ὄταν ἐνεργοῦσαν κατὰ τῶν θρησκευτικῶν μειονοτήτων, ὑπεστήριζαν ὅτι ἐνεργοῦσαν στὸ ὄνομα τῆς ἀγάπης καί τοῦ ἐνδιαφέροντος γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ὑπηκόων τους.

Ἀναφορικά μὲ τὸ λαὸ, οἱ ἄνθρωποι, συχνά, ἀρνοῦντο νὰ συμμορφωθοῦν πρὸς τὴν νομοθεσία εἴτε τῆς Ἐκκλησίας εἴτε τῆς αὐτοκρατορικῆς Αὐλῆς. Ἐπὶ παραδεί-

γματι, ἡ Ἐκκλησία εἶχε ἀπαγορεύσει στοὺς πιστοὺς νὰ ἐπισκέπτονται Ἰσραηλίτες γιατροὺς, ὅμως ὁ κανὼνας δέν εἰσακούσθηκε. Ἀκόμα ὑπῆρξαν αὐτοκράτορες ἢ μέλη τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας πού παρακολουθοῦντο ἀπὸ Ἰσραηλίτες γιατροὺς, ὅπως ὁ Αὐτοκράτορας Ἰουστίνος Β'. Ὄταν ὁ περίφημος Ἱεραπόστολος Νίκων ὁ Μεταναεῖτε ζήτησε, τὸν δέκατο αἰῶνα, τὴν ἐκδίωξη τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀπὸ τὴ Σπάρτη, σάν ὄρο γιὰ τὴν ἐκεῖ μεταβασή του, οἱ Σπαρτιάτες ἀρνῆθηκαν νὰ ἀποδεχθοῦν τοὺς ὄρους τοῦ Νικωνος, Τουναντίον, πληροφοροῦμαστε ὅτι ὑπῆρχε ἀληθινὴ συμπάθεια καί φιλία μεταξὺ Σπαρτιατῶν καί Ἰσραηλιτῶν στὴ Λακωνία.

Ἐπῆρξαν Αὐτοκράτορες πού δέν ἀκολούθησαν τὴν ἀντισημιτικὴ πολιτικὴ τῶν προκατόχων τους. Ὁ Κωνσταντίνος Ε' εἶχε κατηγορηθεῖ ὡς «ἰουδαϊοφρων», καί ὁ Μιχαὴλ Β' (ὁ Τραυλός) σάν φίλος τῶν Ἰσραηλιτῶν, ἐπειδὴ διάκειτο εὐμένως ἀπέναντι στοὺς Ἰσραηλίτες καί ἦταν ἀνεκτικός πρὸς ὄλες τὶς αἰρέσεις (Ἀθίγγανοι, Σαρπηταῖτες, καί ἄλλοι). Ἀργότερα, κατὰ τὸν 13 αἰῶνα, ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἐγίνε φίλος τῶν Σημιτῶν, ἐνῶ ὁ γιὸς του Ἀνδρόνικος Β' ἀπαγόρευσε κάθε διακρίση μεταξὺ Χριστιανῶν καί Ἰσραηλιτῶν. Διέταξε, ἐπὶ παραδείγματι, ὅπως οἱ Ἰσραηλίτες τῶν Ἰωαννίνων εἶναι ἐλεύθεροι καί ἀνε-

ΣΥΝΧΕΙΑ ΣΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 19

ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΟΥΣ

Ιερουσαλήμ: Άποψις τής συγχρόνου πόλεως.

Μιά έπείγουσα προτεραιότητα

(Τό παρακάτω άρθρο τοῦ κ. **Φιλίπ Κλοῦτζνικ**, Προέδρου τοῦ Παγκοσμίου Ἑβραϊκοῦ Συνεδρίου, δημοσιεύθηκε στό *Christian Science Monitor*. Στή συνέχεια δημοσιεύθηκε στό περιοδικό *News and Views*, τοῦ Παγκοσμίου Ἑβραϊκοῦ Συνεδρίου, ἀπό όπου καί γίνεται ἡ ἀναδημοσίευση).

Πολλοί ἄνθρωποι σκέπτονται τήν «εἰρήνη» μέ τρόπο πολιτικό – κάτι πού στοχοῦνται οἱ πολιτικοί καί πού τό πραγματοποιοῦν μέ διπλωματία.

Πάντως ἡ «εἰρήνη» στήν ἀληθινή της ἔννοια εἶναι ἡ ἐκπλήρωση μιᾶς κοινωνικῆς καί πνευματικῆς διαδικασίας ἀνθρώπινων ἐνεργειῶν, συνδυασμένων καί ἐπιτυχημένων. Εἶναι μιᾶ ἀντίληψη βαθιά ριζωμένη στίς παραδόσεις καί τίς ἀξίες τῶν μεγάλων θρησκευτῶν καί τῶν μεγάλων παγκόσμιων φιλοσοφιῶν.

Τά ἔθνη, καί στούς κόλπους τῶν ἐθνῶν οἱ θρησκευτικές ομάδες, δείχνουν τήν ἐχθρότητά τους καί συγκρούονται δταν αἰσθάνονται ἀπειλή, κακομεταχείριση ἢ ἀπογυμνωμένα. Καί ὅμως αὐτά τά συναισθήματα τῆς στιγμῆς ἔχουν ἀποδειχθεῖ πολύ συχνά σάν ἱστορικά λαθεμένα. Τά κλάματα καί ἡ κακομοιριά εἶναι μάταια. Πολύ συχνά κυτᾶμε πρὸς τά πίσω μέ λύπη καί θλίψη.

Ἐνα ἀπό τά μεγαλύτερα καί ὠραιότερα τζαμίά εἶναι τό ἔλ - Ζάλζαρ στήν Ἄκρα, πού χτίσθηκε τό 1781.

Ἑβραῖοι καὶ Μουσουλμάνοι ἔχουν ζήσει, κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος αὐτοῦ τοῦ αἰώνα, ἓνα ἰδιαίτερο τρόπο ἀλλοτριώσεως. Μιά θρησκευτικὴ κληρονομία ἀνάλογη, ἓνας κοινὸς πατριάρχης, ὁ Ἀβραάμ, καὶ κοινές σημεϊτικὲς ρίζες δὲν μπόρεσαν νὰ ξεπεράσουν τὶς πολιτικὲς τάσεις πού παρουσιάζονται σάν ἀνταγωνιστικές.

Ἡ συγκρούση πού ἀναπτύχθηκε μετὰ τοῦ σιωνισμοῦ καὶ τοῦ ἀραβικοῦ ἐθνικισμοῦ, ἀργότερα μετὰ τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τῶν ἀραβικῶν κρατῶν, διαπότισε ὅλο τὸ πλέγμα τῶν ἰουδαϊκῶν - ἰσλαμικῶν σχέσεων, σὲ ὅλο τὸν κόσμο. Τὸ σχίσμα πῆρε διαστάσεις τόσο παράλογες, πού οἱ ἡγέτες τῶν ἀδελφῶν Μουσουλμάνων στὴν Αἴγυπτο - ἀντιδρώντας ἐν μέρει μὲ τὴ σύγχυση πού προκάλεσε τὸ πάθος στὴν πρόσφατη Αἴγυπτο - Ἰσραηλινὴ συνθήκη - δήλωσαν ὅτι «Μουσουλμάνοι καὶ Ἰσραηλῖνοι δὲν μποροῦν ποτὲ νὰ συνυπάρξουν».

Αὐτὸ εἶναι ἓνα δόγμα ἀπελπισίας καὶ ἠττοπάθειας. Ἔχουν χάσει τὴ συνείδηση ὅτι ἐμεῖς, Μουσουλμάνοι καὶ Ἑβραῖοι, μαζί μὲ τοὺς Χριστιανοὺς, εἴμαστε ὅλοι «ὁ Λαὸς τῆς Βίβλου».

Ἡ εἰρωνεία εἶναι ὅτι οἱ θρησκευτικοὶ ἐξτρεμιστές τῶν δύο μερῶν ἀφήνουν νὰ ὀδηγηθοῦν ἀπὸ ἐρμηνεῖες τῶν ἱερῶν τους βιβλίων, τόσο λαθεμένες, πού ἔχουν μετατρέψει τὴν ἀνθρωπιστικὴ διδασκαλία τῆς πνευματικῆς τους «κληρονομίας» εἰς ἓνα ξεστράτισμα σημάδεμένο ἀπὸ μιά σωβινιστικὴ ψευτοεὐλάβεια καὶ ἓνα μηδενισμό.

Καὶ ὅμως ἡ ἀληθινὴ ἑβραϊκὴ παράδοση εἶναι γεμάτη ἐκφράσεις ἀνθρωπίνης ἀδελφοσύνης καὶ κοινωνικῆς εἰρήνης. Στὴν πραγματεία Gittin τοῦ Ταλμούδ (61 A) μᾶς δίνεται ἡ προτροπὴ «νὰ βοηθοῦμε τὸν φτωχὸ ἔθνικο σάν φτωχὸ ἑβραῖο, νὰ ἐπισκεπτόμαστε τὸν ἄρρωστο ἔθνικο σάν τὸν ἑβραῖο ἄρρωστο καὶ νὰ θάβουμε τὸν πεθαμένο ἔθνικο μὲ τὸν ἑβραῖο πεθαμένο, χάριν τῆς εἰρήνης».

Στὸν Μεσαίωνα, ἡ περίοδος τῆς πνευματικῆς δραστηριότητος ἔδωσε ἀφορμὴ νὰ δημιουργηθοῦν ἔργα πνευματικὰ καὶ θρησκευτικὰ ὅμοια καὶ συμπληρωματικά. Ὑπῆρχε ἡ συνεργασία μετὰ τοῦ Ἰσλάμ καὶ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ. Ὁ Μαιμονίδης καὶ ὁ Ἀλφαραμπὴ θεωροῦνται συχνά ἀπὸ τοὺς δυτικούς ὅτι ἀνήκουν στὴν ἴδια παράδοση.

Ὁ σοφὸς Ραββίνος Johan de Geronde, στὸ Iggeret Techouneh (ἐπιστολὴ Μετανοίας), δίνει μιά ἀποψη τέλεια προσαρμοσμένη στὶς σημερινές ἀνάγκες. Δίδασκε: «Καὶ οἱ Ἑβραῖοι πρέπει νὰ διαλέξουν ἀνθρώπους πού θὰ ἐπιβάλλουν τὴν εἰρήνη, πού θὰ εἶναι ἱκανοὶ

Ὁ τάφος τοῦ Βασιλέα Δαυὶδ στὸ Ὄρος Σιών τιμᾶται ἀπὸ τοὺς Ἑβραῖους καὶ τοὺς Μωαμεθανούς.

νὰ δώσουν καὶ νὰ ἐνισχύσουν τὴν εἰρήνη ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους». «Καὶ αὐτοὶ οἱ διαλεκτοὶ ἀνθρώποι πρέπει νὰ εἶναι σὲ θέση νὰ φέρουν τὴν κατανόηση καὶ τὴ συμφιλίωση στοὺς ἀνθρώπους καὶ νὰ ἐπιβάλλουν τὴν εἰρήνη».

Ὁ Πρόεδρος Σαντάτ μᾶς ἔκανε νὰ δοῦμε ὅλα ὅσα τὸ κουράγιο καὶ ἡ ἐνατένιση τοῦ μέλλοντος, ὅποισδήποτε καὶ ἂν εἶναι οἱ θρησκευτικὲς πεποιθήσεις, ἔχουν σημασία ὅταν ἐφαρμόζονται γιὰ τὴν πολιτικὴ συμφιλίωση καὶ τὴν εὐτυχία τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ἀπάντηση τοῦ πρωθυπουργοῦ Μεναχέμ Μπεγκίν μᾶς ἀπέδειξε ὅτι καταστάσεις, πού στὸ παρελθόν εἶχαν φτάσει σὲ ἀδιέξοδο, μποροῦν νὰ λυθοῦν. Καὶ ὁ πρόεδρος Κάρτερ ἔδωσε ἀποδείξεις τῶν πῶς ὑψηλῶν παραδόσεων πίστεως στὴν πορεία πού χάραξε γιὰ τὴν ἀναζήτηση τῆς εἰρήνης.

Ὁ πολιτικὸς διάλογος μετὰ τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τῶν Ἀράβων, πρὸς τὸ παρὸν σὲ ἐμβρυακὴ κατάσταση, ὅποισδήποτε καὶ ἂν εἶναι οἱ προσδοκίες, σχετικὰ μὲ τὴ συμμετοχὴ καὶ τὸν ἐπικωκόμενο σκοπὸ, ἔχει ἀνάγκη τὴν ἐφαρμογὴ μιάς μοντέρνας πνευματικῆς ἐκτιμῆσεως μετὰ τοῦ Μουσουλμάνων καὶ Ἑβραίων. Κάνοντας αὐτὴ τὴν ἐκκλήση δὲν ἔχω τὴν πρόθεση νὰ συνταυτισθῶ μὲ αὐτὴν ἢ ἐκείνη τὴν ὁποῖα, σχετικὰ μὲ αὐτὸ πού ἀπαιτεῖ «ἡ εἰρήνη» στὴν Ἑγγύς Ἀνατολή ἢ μὲ αὐτὴν ἢ ἐκείνη τὴ στρατηγικὴ γιὰ νὰ ἐπιτευχθεῖ. Ἀκόμα περισσότερο πού δὲν θέλω νὰ ἀσχοληθῶ ἐδῶ μὲ τὸ ἐξαιρετικὰ σπουδαῖο ἔργο νὰ καθορίσω τὶς νομοθετικὲς σχέσεις πού θὰ πρέπει νὰ δημιουργηθοῦν γιὰ νὰ ἐπιτευχθεῖ αὐτός ὁ σκοπός

τοῦ ἑβραῖο - μουσουλμανικοῦ διαλόγου.

Ἀπλῶς περιορίζομαι νὰ συμβουλευθῶ ὅτι Ἑβραῖοι καὶ Μουσουλμάνοι πρέπει νὰ προσφύγουν στὴ διαίσθησή τους γιὰ νὰ ὑπάρξει ἀμοιβαῖος σεβασμός. Ξεκινώντας ἀπὸ αὐτὸ τὸ σημεῖο μποροῦμε νὰ φτάσουμε στὴν κατανόηση καὶ τὴν παραδοχή.

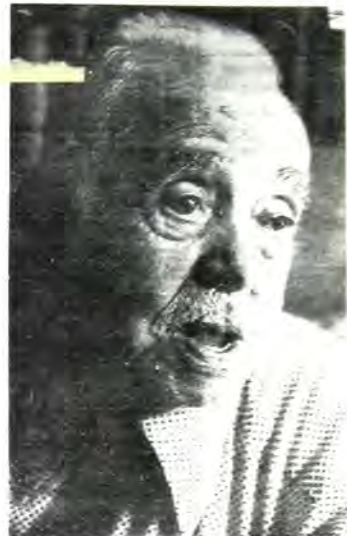
Στὴ διάρκεια τῆς τελευταίας δεκαετίας, τὸ Παγκόσμιο Ἑβραϊκὸ Συνέδριο ἀκολούθησε ἓνα διάλογο ζωντανὸ καὶ καρποφόρο μὲ τὸν χριστιανικὸ κόσμο. Συνεργαζόμενοι μὲ τὸ Οἰκουμενικὸ Συμβούλιο τῶν Ἐκκλησιῶν, οἱ Ἑβραῖοι καὶ οἱ Χριστιανοὶ ἴθυνοντες ἔμαθαν νὰ νοιώθουν τοὺς φόβους καὶ τὶς ἐπιθυμίες ὁ ἓνας τοῦ ἄλλου, νὰ σέβονται τὶς ἠθικὲς ἀξίες τοῦ ἄλλου καὶ νὰ ἐκτιμοῦν τοὺς βαθεῖς δεσμούς πού ὑπάρχουν μετὰ τοὺς.

Πρὶν λίγο καιρὸ ἠγήθηκα μιάς ἀντιπροσωπείας εἴκοσι περίπου Ἑβραίων ἡγετῶν, πού εἶχε μιά ἱστορικὴ ἀκρόαση ἀπὸ τὸν Πάπα Ἰωάννη - Παῦλο II - μιά συνάντηση πού συμβόλιζε τὸ νέο τύπο σχέσεων πού μπόρεσαν ν' ἀποκατασταθοῦν χάρις στὶς ἐνωμένες προσπάθειες τοῦ Βατικανοῦ καὶ τῆς ἑβραϊκῆς κοινότητος. (Σημ. Βλέπε «Χρονικά», Ἰουνίου 1979).

Ἐνας διάλογος ἀνάμεσα στοὺς ἡγέτες τοῦ Ἰσλάμ καὶ τοῦ παγκόσμιου Ἑβραϊσμοῦ θὰ πρέπει νὰ ἀποτελέσει ἀντικείμενο ἐπίγειου προτεραιότητος. Ἔχουμε ἀνάγκη νὰ ξαναδημιουργήσουμε τοὺς δεσμούς πού ὑπῆρχαν κάποτε. Καὶ ἡ «σφαιρικὴ εἰρήνη», γιὰ τὴν ὁποία μιλοῦν οἱ πολιτικοὶ, ἀπαιτεῖ μιά στέρεη βάση, σάν καὶ αὐτὴ, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ πραγματοποιηθεῖ.

ΜΠΕΝΑΡΟΓΙΑ ΚΑΙ ΣΙΩΝΙΣΜΟΣ

‘Ο Ιστοριοδίφης κ. ‘Ιακώβ Σιμπή, πού εργάζεται στο Πανεπιστήμιο τής ‘Ιερουσαλήμ, μās ξστειλε τήν παρακάτω διευκρίνησι γιά τίς σχέσεις τού πρωτοπόρου συνδικαλιστού ‘Αβραάμ Μπεναρόγια μέ τόν Σιωνισμό:

Σέ ώραϊο άρθρο, μέ θέμα «‘Αβραάμ Μπεναρόγια: ‘Ο άνθρωπος πού έγγραψε Ιστορία στο συνδικαλισμό τής ‘Ελλάδος», πού δημοσιεύθηκε στήν έφημερίδα «Βήμα» (τής 18/5/79) και άναδημοσιεύθηκε στο περιοδικό «Χρονικά» (τεύχος ‘Ιουνίου 1979), ύπήρχε μιά Ιστορική άνακρίβεια πού πρέπει νά διορθωθῆ.

Γράφει ο συγγραφέας στο άρθρο του: **«Μετά τήν άπελευθέρωση, συνδέθηκε (ο Μπεναρόγια) στενά μέ τό Νίκο Καζαντζάκη και μαζί μέ τό Σβώλο ‘Υδρυσαν τό «ΣΚΕΛΔ». Συνεπής άντισιωνιστής μέχρι τό θάνατό του (κῆ έθνική βάση τής κοινωνίας είναι καπιταλιστική βάση)», μέ τήν ‘Υδρυση τού ‘Ισραήλ άρνήθηκε νά έγκατασταθεί εκεί, μή θέλοντας νά έπιδοκιμάσει (ξστω και σιωπηρά) τήν έπιτυχία μιās πολιτικής, πού σ’ δλη τῆ ζωῆ τόν είχε βρεϊ αντίθετο».**

Είναι άλήθεια ότι ο ‘Αβραάμ Μπεναρόγια, προσκολλημένος και αυτός, δίχως καμμία κριτική, στα μαρξιστικά ιδεώδη, ήταν ενάντιος στο σιωνιστικό κίνημα, στη σιωνιστική ιδέα και τήν έθνική της βάση.

Αυτόν τόν έσωτερικό του πόλεμο μεταξύ τού Σιωνισμού και τού Μαρξιστικού Ούνιβερσαλισμού, άναλύει σε μιά δήλωση πού σφραγίζει άρθρο του¹ γιά τίς άρχές τού σοσιαλιστικού κινήματος στους ‘Εβραίους τής Θεσσαλονίκης:

«Πάντα είχα τό θάρρος νά άγωνίζομαι γιά τίς ιδέες μου και έπίσης νά παραδέχομαι τά λάθη μου όταν έλάθευα. Πάντα χτυπούσε στήν καρδιά μου τό έβραϊκό αίσθημα και τό Ιουδαϊκό πρόβλημα μέ άπασχόλησε όλη μου τῆ ζωῆ.

Τό 1907 δημοσίευσα στη βουλγαρική γλώσσα μιά φυλλάδα μέ θέμα «Τό Ιουδαϊκό πρόβλημα και τό σοσιαλ - δημοκρατικό κίνημα», στήν όποία πρότεινα τήν **πνευματική άνάμιξη** σαν λύση τού Ιουδαϊκού προβλήματος.

‘Επίσης κάθε μου ένεργεια στη Θεσσαλονίκη έβασίζετο στήν πίστη μου, ότι ο Μαρξιστικός - Σοσιαλισμός θά φέρει τῆ λύση τού Ιουδαϊκού προβλήματος.

Βρισκόμουν πάντα σε άγαθές σχέσεις μέ τό κίνημα «Ποαλέ - Σιών» (Σιωνιστικό εργατικό κίνημα), και οι σχέσεις μου αυτές μέ σύνδεσαν φιλικά μέ τόν ‘Ισάκ Μπεν - Τσβῆ. ‘Ομως **ποτέ δέν πίστεψα** ότι μπορεί νά ιδρυθῆ **Ιουδαϊκό κράτος** και ειδικά στη Γῆ τών Πατέρων. **Ποτέ δέν πίστεψα στήν ‘Ανάσταση τής έβραϊκής γλώσσας**, και **ποτέ δέν πίστεψα** ότι μπορεί νά δημιουργηθῆ μιά διεθνής κονιουκτούρα πού θά έπιτρέψει τήν ύπαρξη ενός Ιουδαϊκού κράτους. Πάντα είχα εμπιστοσύνη στον έαυτό μου, στις ιδέες μου και στήν πίστη μου.

‘Ο Β’ Παγκόσμιος Πόλεμος και

τά άποτρόπαια έγκλήματα τού Φασισμού και τού Χιτλερισμού, μου άνοιξαν τά μάτια και μου έδειξαν ότι **είχα λάθος**.

Μου φαίνεται ότι ήμουν ο μόνος ‘Ελληνας σοσιαλιστής πού έγκαταστάθηκε στο ‘Ισραήλ από τό 1952. ‘Ηλθα τότε στο ‘Ισραήλ μέ δική μου θέληση νά δω από κοντά τό θαύμα τού Παλαιού - Νέου Κράτους. ‘Επέστρεψα στο ‘Ισραήλ τόν Αύγουστο 1953 γιά νά έγκατασταθώ εκεί μόνιμως.

‘Εκανα αυτό μου τό βῆμα διότι είδα μέ τά μάτια μου τό κράτος πού **δέν πίστευα** στήν ‘Ανάστασή του και άκουσα μέ τά αυτιά μου τούς ήχους τής παλιās γλώσσας πού νομιζαμε νεκρή.

‘Η μετανάστευσή μου στο ‘Ισραήλ ήταν και κάτι σαν έπανάσταση ενάντιον τών προτέρων μου ιδεών. ‘Απογοητεύτηκα από τόν έξτρεμιστικό σοσιαλισμό τής Ρωσίας και από τόν Παγκόσμιο Ούμανιστικό Πολιτισμό.

Γι’ αυτό επέστρεψα στον Σιωνιστικό Σοσιαλισμό τού Hess, Brouchoff, Brenner, Ben - Zvi και Ben - Gourion.

Μετανάστευσα στο ‘Ισραήλ σαν ‘Ανθρωπος πού έπιστρέφει στήν πρώτη του ‘Αγάπη - τό Σιωνιστικό Σοσιαλισμό.

1. *Ζιχρόν Σαλονίκη, ΤΕΛ - ‘Αβιβ, 1972, σελ. 320.*

Ἡ Ἄννα Φράνκ.

Νεοναζί ἐναντίον τῆς Ἄννας Φράνκ!

ΔΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΟ «ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ»

«Σέ τί χρειάζεται λοιπόν αὐτός ὁ πόλεμος; Γιατί οἱ ἄνθρωποι δέν μποροῦν νά ζήσουν εἰρηνικά; Γιατί τούτη ἡ ἐρήμωση;... Πραγματικά, γιατί κατασκευάζουν στήν Ἀγγλία ὀλοένα καί πιό μεγάλα ἀεροπλάνα, καί μαζί μ' αὐτά, πολυκατοικίες γιά νά ἐγκαταστήσουν τούς ἄστεγους πού δημιούργησαν οἱ βομβαρδισμοί; Γιατί ζοδεύουν κάθε μέρα ἑκατομμύρια γιά τόν πόλεμο καί δέν διαθέτουν οὔτε μιά δεκάρα γιά τήν ἱατρική, τούς καλλιτέχνες, τούς φτωχοῦς;».

(Ἀπό τό ἡμερολόγιο τῆς Ἄννας Φράνκ).

Σέ ἡλικία 90 ἐτῶν, ὁ Ὄττο Φράνκ δηλώνει ὅτι ἐξακολουθεῖ νά δίνει δικαστικές μάχες γιά νά προστατεύσει τή μνήμη τῆς κόρης του. Ἡ κόρη του ἦταν ἡ Ἄννα Φράνκ, τῆς ὁποίας τό «Ἡμερολόγιο», ὅπου περιγράφει πῶς ἡ οἰκογένειά της εἶχε κρυφθεῖ γιά νά ἀποφύγει τή σύλληψη ἀπό τούς Ναζιστές στήν κατεχόμενη Ὀλλανδία, στή διάρκεια τοῦ Δευτέρου Παγκοσμίου Πόλεμου, δημοσιεύθηκε μετά τό θάνατό της, τό 1945 καί ἀπό τότε ἔχει γίνει ἕνα μόνιμο «μπέστ σέλλερ».

«Τῆ στιγμή αὐτή γίνονται τέσσερις δίκες στή Δυτική Γερμανία, δύο στό Ἀμβούργο καί δύο στή Φρανκφούρτη, σχετικά μέ ἰσχυρισμούς ὀρισμένων ὅτι τό «Ἡμερολόγιο» τῆς Ἄννας Φράνκ «εἶναι πλαστό», δήλωσε ὁ Ὄττο Φράνκ σέ δημοσιογράφο πού τόν ἐπισκέφθηκε.

«Ἀγωνίσθηκα ἐναντίον τοῦ ἴδιου ἰσχυρισμοῦ τό 1961 καί κέρδισα τή δίκη ἐκείνη, ἀλλά οἱ ἰσχυρισμοί αὐτοί διατυπώνονται συνεχῶς καί εἶμαι ἀναγκασμένος νά ἀγωνίζομαι γιά νά προστατεύσω τή μνήμη τῆς Ἄννας».

Ὁ κ. Φράνκ, πού ζῆ μέ πικρές ἀναμνήσεις στή Βασιλεία τῆς Ἑλβετίας, πῆγε στό Λονδίνο γιά νά παραβρεθεῖ σέ μιά συναυλία καί ἀνάγνωση ἀποσπασμάτων ἀπό τό «Ἡμερολόγιο» τῆς Ἄννας Φράνκ, πού ἐγιναν στή μνήμη τῆς μικρῆς Ἑβραίουπούλας πού ἔχει συγκινήσει ὀλόκληρον τόν κόσμο μέ τήν ἀπλή, ἀλλά τόσο τραγική περιπέτειά της.

Ὁ Φράνκ εἶπε ὅτι συνήθως οἱ Νεοναζιστές καί ἐκείνοι πού συμπαθοῦν τό φασισμό σέ διάφορες χῶρες τοῦ κόσμου, αἰσθάνονται τήν ὑποχρέωση νά ἀποδείξουν ὅτι τό «Ἡμερολόγιο» τῆς Ἄννας εἶναι πλαστό, γιά νά μειώσουν τήν ἐντύπωση πού προκαλεῖ στόν ἀναγνώστη ἢ τό θεατή στό θέατρο. Οἱ νεοφασίστες μοιράζουν, συνήθως, προκηρύξεις ἔξω ἀπό τά θέατρα ὅπου παίζεται ἡ θεατρική μορφή τοῦ «Ἡμερολογίου» γιά νά «προειδοποιήσουν τούς θεατές» ὅτι «αὐτό πού θά δοῦν εἶναι καθαρῆ φαντασία καί ποτέ δέν ἐγίνε στήν πραγματικότητα».

Ὁ Φράνκ τονίζει ὅτι ὕστερα ἀπό τίς ἐπίσημες ἔρευνες πού ἔχουν γίνει γιά νά διαπιστωθεῖ — ὅπως καί διαπιστώθηκε, πέρα ἀπό κάθε ἀμφιβολία — ὅτι τό «Ἡμερολόγιο» εἶναι γνήσιο καί γράφτηκε ἀπό τήν Ἄννα, δέν ἔπρεπε νά ὑπάρχουν πιά ἀμφισβητήσεις.

«Ἀλλά οἱ Ναζιστές δέν μποροῦν νά ἀνεχθοῦν τή μαρτυρία αὐτή τῶν φοβερῶν ἀμαρτημάτων τους».

Σέ μιά δίκη πού ἐγίνε στή Λυβέκκη, τῆς Γερμανίας, τό δικαστήριο διέταξε νά γίνουν ἔρευνες γιά τό «Ἡμερολόγιο». Ἐγιναν συγκρίσεις τοῦ γραφικοῦ χαρακτήρα τῆς Ἄννας — σέ ἐπιστολές πού εἶχε γράψει στόν πατέρα της — μέ τό γραφικό χαρακτήρα τοῦ προσώπου πού ἔγραψε τό Ἡμερολόγιο. Ἡ σχετική ἔκθεση τῶν ἐιδίκων, πού ἀποτελεῖται ἀπό 36 σελίδες, ὑπογραμμίζει ὅτι «δέν πρέπει νά ὑπάρχει καμιά ἀμφιβολία ὅτι τό «Ἡμερολόγιο» τό εἶχε γράψει ἡ Ἄννα Φράνκ».

Ὅλα αὐτά, ὅμως, δέν πείθουν ὄσους δέν θέλουν ἢ φοβοῦνται νά πεισθοῦν. Σήμερα, βέβαια, ἡ Γερμανία εἶναι πολύ διαφορετική. Πάντως, ἐξακολουθῶ νά νιώθω ἀνατριχίλα, δταν βλέπω στό περίπτερο τῆς βιβλιοθήκης μου, στή Βασιλεία, κρεμασμένη μιά ἐφημερίδα τῶν νεοναζιστῶν. Ξέρω καλά ὅτι ὁ Ναζισμός δέν ἔχει πεθάνει. Γι αὐτό οἱ ἐλεύθεροι ἄνθρωποι σέ ὀλόκληρο τόν κόσμο πρέπει νά ἀγρυπνοῦν...»

1. ΠΕΡΙ ΕΒΡΑΙΩΝ

«**Ελεύθερος Κόσμος**»: Στή στήλη του ὁ «Σοφιστής», δημοσιεύει ἐπιστολή τοῦ θεολόγου Ἰ.Αθ. Πραγκαση ὄπου, μετὰ-ξὺ ἄλλων, ἀναφέρει: «Στὴν Ἱερουσαλήμ ὑπάρχει ἕνας τοῖχος μὲ χοντρές πέτρες, δεμένες χωρὶς ἀσβέστη. Πάνω ψηλά οἱ πέτρες εἶναι χορταριασμένες. Μά κάτω, ὅσο πού φθάνουν τὰ σώματα τῶν ἀνθρώπων, οἱ πέτρες ἔχουν φαγωθῆ ἀπ' τ' ἀγγίγματα, ἀπὸ τὰ φιλιὰ κί' ἀπὸ τὰ χάδια τῶν Ἑβραίων. Χιλιάδες χρόνια, αἰῶνες αἰῶνων, γενεές γενεῶν Ἑβραίων ἐθρήνησαν ἐκεῖ τὴν χαμένη Πατρίδα. Εἶναι ὁ τοῖχος τῶν θρήνων. Ἐνα ἀπ' τὰ καλύτερα μουσικὰ δημιουργήματα τοῦ κόσμου, ὁ Ναμποῦκο τοῦ Βέρντι, εἶναι ὁ θρήνος τῶν Ἑβραίων γιὰ τὴν ἐξορία καὶ τὴν προσφυγιά, γιὰ τὸν ρημαγμένο Ναό καὶ τὴν χαμένη Πατρίδα, γιὰ τὴν ἀτίμωση καὶ τὶς σφαγές. Νά ξεραθῆ τὸ δεξί μου χέρι ἐάν σέ ξεχάσω. Ἱερουσαλήμ, νά κολλήσῃ ἡ γλῶσσα μου στὸν λάρυγγά μου, ἐάν δέν σέ θυμηθῶ».

«**Οἰκογενειακός Θησαυρός**»: Μὲ τὴν εὐκαιρία τῶν γενεθλίων (ἔγινε 85 ἐτῶν) τοῦ Ροῦντολφ Ἔςς δημοσιεύει τὸ ἀρθρο τοῦ Δρ. Χιού Τόμας, σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο ὁ φυλακισμένος δέν εἶναι ὁ πραγματικὸς Ἔςς (4/9)

«**Νέα**»: Σηματοδοῦντας τὰ 40 χρόνια ἀπὸ τὴν ἔναρξιν τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ὀργανώθηκε στὴ Δυτικὴ Γερμανία, ἔκθεσι 150 σχεδίων καμωμένων ἀπὸ ἔγκλειστους στὸ φριχτὸ στρατόπεδο τοῦ Ἄουσβιτς (ὄπου, θυμίζουμε, πέθαναν 4.000.000 ἄνθρωποι — κυρίως Ἑβραῖοι — στὰ κρεματόρια). Ἡ ἔκθεσι θά κἀν τὸ γύρο τῶν Μουσείων τῆς Γερμανίας ὡς περίπου τὸ τέλος τοῦ 1980. (1/9)

«**Νέα**»: Τὴν ἡμέρα τῆς ἐνάρξεως τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου ἐμφανίστηκε στοὺς δρόμους τῆς Ἀθήνας νεαρὸς ἄνδρας μὲ χιτλερικὸ περιβραχιόνιο (1/9).

«**Ἐλευθεροτυπία**»: Ὁ Ν. Βρεττᾶκος σέ ἄρθρο του μὲ τίτλο «Δέν ἔπιασε τόσο τὸ μεγάλο μάθημα», ἀναφερόμενος στὸν παγκόσμιον πόλεμο, σημειώνει: «Ἀκόμη καὶ ἡ εὐρεία προβολὴ τοῦ «Ὀλοκαυτώματος», τοῦ ἀνατριχιαστικοῦ φιλμ πού ἀφοροῦσε τὴν τραγωδίαν τοῦ ἐβραϊκοῦ λαοῦ, καὶ πού ἔγινε μόλις χτές, ὑπῆρξε μιά πράξις πού ὑπαγορεύτηκε κι αὐτὴ ἀπὸ τὸν ἰσχύοντα ἀκόμη νόμο τῆς ζούγκλας. Ὑπῆρξε ἕνα εἶδος δίσκου ἐπαιτείας πού οἱ Ἀμερικανοὶ ἔβγαλαν σ' ὅλο τὸν κόσμο. Μοναδικὸ εἶδος πού ἤθελαν νά ρίξουμε σ' αὐτὸν, ἦταν ἡ συμπάθεια πρὸς τὸ Ἰσραήλ, πού ὕστερα ἀπὸ τὴν χωρὶς προηγούμενο συμφορὰ του στὰ ναζιστικὰ στρατόπεδα, μπορεῖ νά τοῦ συγχωρεθῆ τὸ νά συμπεριφερόται κι αὐτὸ ὅπως ὁ Χίτλερ. Νά σεβόμαστε δηλαδή τὴ μνήμη τῶν χιλιάδων βρεφῶν του πού τὰ ἐξόντωσαν οἱ Ναζὶ στὸ Τερεζίν, ὅπως τὴ σεβόμαστε, καὶ ταυτόχρονα νά ἀδιαφοροῦμε γιὰ τὴν ἐξόντωση τῶν παιδιῶν τῶν Παλαιστίνιων, πού ἄν καὶ ἰσάριθμοι μὲ αὐτὰ, δέν δικαιούνται τῆς ἴδιας μοίρας κάτω ἀπ' τὸν ἥλιο, ὅπως θά ἦταν μιά πατρίδα» (5/9).

«**Βῆμα**»: Ὁ δολοφόνος τοῦ Ρόμπερτ Κένεντυ Σιρχᾶν περιμένοντας — σίγουρος — τὴν ἀποφυλάκισί του (τὸν Νοέμβριο τοῦ 1984), ἐπαναλαμβάνει ὅτι ἔκανε τὴ δολοφονία γιὰτὶ εἶναι Παλαιστίνιος κι ἐπειδὴ ὁ Κένεντυ ὑπεράσπιζε τὸ Ἰσραήλ. Ἦδη, ὅμως, δηλώνει ὅτι ἔχει «εἰρηνέψει μὲ τὸν ἑαυτὸ του, τὴν ἀνθρωπότητα, τὸ Θεὸ ἀκόμη καὶ τοὺς Ἑβραίους». (2/9).

«**Οἰκονομικός Ταχυδρόμος**»: Δύο Γάλλοι δημοσιογράφοι καὶ ἕνας Ἰρανὸς οἰκονομολόγος σέ συνομιλία μὲ τὸν Α. Παπανδρόπουλο, γιὰ τὴ «φριχτὴ τραγωδία στὴν ὁποία ἐξελίχθηκε ἡ καταπληκτικώτερη ἐπανάσταση τοῦ αἰῶνα μας», ἀνέφεραν καὶ τὸ πογκρόμ ἐναντίον τῶν Ἑβραίων καὶ τῶν Ἀρμενίων, πού ἔγινε στὸ Ἰράν κι ἐξήγησαν πῶς οἱ αὐτοκαλούμενοι «ἐπαναστατικοὶ φρουροὶ βιάζου, λεηλατοῦν, σκοτώνουν, κάνουν λαθρεμπόριο καὶ ἐμπορεύονται τὸ κάθε τι πού περνᾶει ἀπὸ τὸ χέρι τους». (6/9)

«**Νέα**»: Σέ συνέντευξι τῶν κ. κ. Χαρδαβέλλα καὶ Α. Σκιαδοπούλου μὲ τοὺς Γενικό καὶ Ἀν. Γεν. Δ/ντὴ τῆς ΕΡΤ κ.κ. Χόνδρο καὶ Βαλληνδρά ἐτέθη καὶ τὸ ἐξῆς ἐρώτημα:

— Γιατὶ δέν δεχθῆκατε νά προβάλετε τὸ «Ὀλοκαύτωμα» ἐσεῖς, μ' ἀποτέλεσμα νά τὸ πάρει ἡ ΥΠΕΝΕΔ; Μιά παγκόσμια ἐπιτυχία τὴν ἀπορρίψατε; μὲ ποῖο τηλεοπτικὸ κριτήριον;

κ. Βαλληνδράς: Ἦταν κι αὐτὸ μῆσα στὰ λάθη πού σᾶς εἶπα προηγουμένως.

κ. Χόνδρος: Θά σᾶς ἀπαντήσω τὸ ἐξῆς. Μῆσά στὴ διαδικασία τῶν διαφόρων πραγμάτων πού γίνονταν τὸν καιρὸ ἐκεῖνον δέν ξέρω ἄν εἴμαστε κἀν ἐμεῖς ὑπεύθυνοι ἢ δέν τὰ διαλέξαν ἐπειδὴ — αὐτοὶ πού δέν τὰ διαλέξαν — νομίζανε ὅτι ἡ κυβερνητικὴ πολιτικὴ δέν πρέπει νά εἶναι ἢ δέν εἶναι φιλοεβραϊκὴ ἀλλὰ φιλοαραβικὴ. Γι' αὐτὸ δέν τὸ εἰσηγηθῆκανε. Δέν ἦταν πάντως μιά ἀπόφασι «ὑψηλοῦ» τραπέζιου ὡς πούμε.

κ. Βαλληνδράς: Καὶ πρὸς Θεοῦ, ὅπωςδήποτε δχι κυβερνητικὴ, μῆς καὶ τὴν ἐβγαλε ἡ ΥΠΕΝΕΔ. (4/9).

«**Βῆμα**»: Στὴν ἱστορικὴ σειρὰ τοῦ Β. Μαθιόπουλου γιὰ τὸ Β' Παγκόσμιον Πόλεμο, δημοσιεύθηκαν καὶ τὰ παρακάτω:

«Τὴν ὅλη αὐτὴ εἰκόνα τῆς ἱστορίας κατοχῆς τῶν σοβιετικῶν περιοχῶν ἀπὸ τίς χιτλερικὲς δυνάμεις, συμπληρῶνει ἡ «ἐβραϊκὴ πολιτικὴ», πού ἐφάρμοσε ὁ Ρόζεμπεργκ. Σάν ὑπουργὸς γιὰ τίς ἀνατολικὲς περιοχές, διέταξε τὴ σύλληψη ὀλων τῶν Ἑβραίων, πού ἦταν ἐγκατεστημένοι στὶς περιοχές, πού θά περιέρχονταν κάτω ἀπὸ γερμανικὴ διοίκησι.

Στὴν πρώτη φάσι, τοὺς συλλαμβανόμενους Ἑβραίους, ἔκλειναν σέ γκέτο. Ἀργότερα, ὅταν μετὰ τὸ '42 οἱ πρῶτες ἴπτες ἀρχισαν νά προδιαγράφουν τὴν καμπὴ τοῦ πολέμου, στὴν περίφημη σύσκεψη τῆς Βάνζεε τοῦ Βερολίνου, τῆς 21 Ἰανουαρίου τοῦ '42, ἀποφασίστηκε, μὲ εἰσήγησι τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Γκεστάπο Χάιντριχ, «ἡ τελικὴ λύσι» — δηλαδή

ή εξολόθρευση — των Έβραίων. Αυτή ή τελική λύση δόθηκε στα κρεματόρια του Άουσβιτς και της Τρεμπλίνκα και στους θάλαμους αερίων, με τους οποίους δολοφονήθηκαν έξι εκατομμύρια Έβραίοι από όλη την Ευρώπη, μεταξύ των οποίων και περίπου εβδομήντα χιλιάδες Έλληνες πολίτες.

Ήδη, τους πρώτους μήνες μετά την επίθεση του Χίτλερ κατά της Σοβιετικής Ένωσης, συνελήφθησαν στα Βαλτικά Κράτη 180 χιλιάδες Έβραίοι, υποχρεώθηκαν να φορέσουν το άστέρι του Δαβίδ — διακριτικό που σύμφωνα με τους νόμους «προστασίας της πολιτείας» της Νυρεμβέργης του '35, τους απαγορευόταν κάθε επικοινωνία με τους «Άριους». Τους ανάγκασαν να συγκεντρωθούν στα ειδικά στρατόπεδα «γκέτο». Όποιοι φορούσε το άστέρι, δεν είχε δικαίωμα να επισκέπτεται έκπολιτιστικά κέντρα, θέατρα, σχολεία, βιβλιοθήκες και κάθε πνευματική εκδήλωση. Υπήρχαν ειδικά λεωφορεία γι' αυτούς και ειδικά καταστήματα τροφίμων. Φυσικά, τους απαγορευόταν κάθε είδους εργασία.

Στην περιοχή της Λευκορωσίας ζούσαν τη στιγμή της γερμανικής εισβολής 850 χιλιάδες Έβραίοι. Στο τέλος του '41, είχαν μείνει ασύλληπτοι, μόνο τó ένα τρίτο. Στην περιοχή της Ουκρανίας έπεσαν στα χέρια της Γκεστάπο 568 χιλιάδες Έβραίοι. Τέλος, στις άκτες της Μαύρης Θάλασσας, την Κριμαία και τον Καύκασο συνελήφθησαν 175 χιλιάδες Έβραίοι. Όλοι αυτοί χρησιμοποιήθηκαν για άρκετούς μήνες σαν εργάτες στην πολεμική βιομηχανία, που στήθηκε στα μετόπισθεν του ανατολικού μετώπου από τις γερμανικές Άρχες. Οι ηλικιωμένοι και τά παιδιά οδηγήθηκαν είτε στα γκέτο είτε σε στρατόπεδα συγκεντρώσεως. Τó τέλος ήταν ό δρόμος που έδειξε φέτος τó γνωστό αμερικάνικο φίλμ «Όλοκαύτωμα», ό δρόμος δηλαδή, που δόηγοσε στο Άουσβιτς». (5/9)

«Βήμα»: Μέ τίτλο «Άνθρωπιές βραβείο», γράφει: «Οι άρχαιοί Έλληνες την είχαν περί πολλού. Στα συμπόσια οι φθόγγοι της ήταν ό απαραίτητος συνοδός του φιλοσοφικού λόγου. Πρόκειται φυσικά γιά τή μουσική, που πραινεί ταραγμένες ψυχές και εξημερώνει ακόμα κι άγρια ήθη. Σύγχρονος έκφραστής της εύεργετικής στον άνθρωπο θεσπέσιος άρμονίας ό Γιεχούντι Μενουχίν θά τιμηθεί τόν άλλο μήνα στη Φρανκφούρτη με τó βραβείο Ειρήνης των Έκδοτικών Οίκων της Δ. Γερμανίας. Σύμφωνα με τó σκεπτικό της αποφάσεως, ό παγκόσμιας φήμης βιολιστής βραβεύεται γιατί «σαν μεγάλος έρμηνευτής νοιώθει τή μουσική σαν μέσο και εύκαιρία γιά τó άπλωμα της ειρήνης στον κόσμο». Ό βιολιούχος του βιολιού (63 χρονών σήμερα), ήταν από τους πρώτους Έβραίους μουσικούς που διέπρεψαν στη Γερμανία, ύστερα από τόν τελευταίο παγκόσμιο πόλεμο. Έχει δώσει άπειρα κονσέρτα, χαρίζοντας τις εσπράδες γιά τήν άνακούφιση του ανθρώπινου πόνου και, όπως λένε όσοι τόν ξέρουν από κοντά, ή άνθρωπιά του ξεπερνά τó ταλέντο του». (9/9)

«Μακεδονία»: Ό Ρώσος ταξίαρχος των τεθωρακισμένων Ντ. Ντραγκούνσκυ, σε άρθρο του στην «Πράβδα», αναφέρει ότι ό Ναζισμός και ό Σιωνισμός είναι παρόμοιοι έδεολογίες και εύθύνονται γιά τó θάνατο των 6.000.000 Έβραίων, μιά και οι σιωνιστές συνεργάστηκαν με τόν Χίτλερ και τόν Μουσσολίνι. (7/9).

«Νέα»: Σε συνέντευξη του Γ. Λιανή με τόν σκηνοθέτη Μ. Κακογιάννη, γιά τó ανέβασμα του «Άντωνίας και Κλεοπάτρα», αναφέρεται και ή έξιξη στιχομουθια: — Κύριε Κακογιάννη, ή διεθνής έπιτυχία και ή άναγνώριση του έργου σας, κυρίως στο έξωτερικό, συχνά αποδίδεται στις μεγάλες οργανωτικές σας Ικανότητες και στις ακόμα μεγαλύτερες πολιτικές σας διασυνδέσεις. Έχω άκούσει γιά σας ότι σας έπιβάλλει ό διεθνής Σιωνισμός...

— Έβραϊος δεν είμαι, χωρίς αυτό νά σημαίνει πώς ύποτιμώ τó δαιμόνιο πνεύμα αυτού του λαού. Διασυνδέσεις δεν είχα ποτέ... Ούτε ταιριάξει στον χαρακτήρα μου. Όσοι με γνωρίζουν βλέπουν πώς δεν έχω ούτε έναν άνθρωπο γιά τις δημόσιες σχέ-

σεις μου... Άν ό Σιωνισμός άπλώνεται σ' όλες τις χώρες του Κόσμου, σ' Άνατολή και Δύση, στην Ιαπωνία και τή Νότιο Άμερική, όπου τά έργα μου συναντάνε τεράστια άπήχηση, τότε έν άγνοία μου με ύποστηρίζει κι αυτός όπως και οι λαοί που σας άναφερα. Τό έρώτημα είναι γιατί θά με ύποστηρίζουν οι σιωνιστές. Δέ θυμάμαι ποτέ νά πήρα κάποια θέση στα πολιτικά τους προβλήματα... Άλλά ή Κάλλας γιατί είχε διεθνή έπιτυχία; Τήν ύποστηρίζαν κι αυτήν οι Έβραίοι; (11/9)

«Φαντάζιο»: Σε άρθρο του εξηγεί τή διαφορά μεταξύ Ισραηλίου και Ισραηλινού (11/8).

«Μακεδονικά Θέματα»: Σε άρθρο του Δ. Κ. Βαρδουινιώτη, με τίτλο «Πύργοι: Η νέα παράλιος και λαμπρά συνοικία της Θεσ/νίκης», (που έδημοσιεύθη στο ήμερολόγιο του Σκόκου, τó 1894) αναφέρονται στοιχεία γιά τή ζωή των Έβραίων στη συμπρωτεύουσα, τó 1890. (Μάιος 1979).

«Βήμα»: Ό διάσημος Σοβιετικός (Έβραϊός τó θρήσκευμα) σκηνοθέτης Μ. Ντονσκόϊ, σε συνέντευξη του αναφέρει ότι ή Άρχή των πάντων βρίσκεται στην Ελλάδα». Ό Β. Ραφαηλίδης, που τού πήρε τή συνέντευξη, σημειώνει: «Ξέρω ότι είναι Έβραϊός. Όμως ξέρω ακόμα πώς ή συμπεριφορά του ήταν πάντα ολοκληρωτικά και άπόλυτα σλαυική. Τούτος ό παράξενος Έβραϊός είναι Ρώσος μέχρι μυελού όστέων. Πράγμα καθόλου παράδοξο γιά έναν άνθρωπο με μιά ζωή κι ένα στοχασμό πούναι τó παράδοξο καθεαυτό» (16/9)

«Ακρόπολις»: Στη σειρά των δημοσιευμάτων με τίτλο: «Ές - Ές: Ό τρόμος της Ευρώπης - Τó κλάμπ 1.000.000 δολοφόνων», παρουσιάζει τó έβραϊκό θέμα στη Γερμανία, τονίζοντας ότι στα Ές - Ές ύπήρχε διάχυτος έντονος άντισημιτισμός. Ένδιαφέροντα άρθρα γιά τήν τραγωδία των Έβραίων στα φύλλα της 22, 23, 25 Σεπτεμβρίου.

2. ΠΕΡΙ ΙΣΡΑΗΛ

Τόν Ιουλιο οι έφημερίδες άσχολήθησαν με τις παραστάσεις του «Άμφιθεάτρου», του Σπύρου Εύαγγε-

ΤΟ ΑΤΟΜΟ ΚΑΙ ΟΙ ΑΠΕΡΙΟΡΙΣΤΕΣ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ

Τό παρακάτω άρθρο είναι τό κείμενο τής ομιλίας
τό Σοφ. Ραββίνου Άθηνών κ. Ίακώβ Άράρ, έπ' ευ-
καιρία του Ρώς - Άσανά:

Ή γιορτή του Ρώς - Άσανά καθιερώθηκε από τόν Δη-
μιουργό μας καί όρίσθηκε ως επέτειος όχι τής Δημιουργίας
γενικά, αλλά ειδικά ως αυτή τής δημιουργίας του ανθρώ-
που, διευκρίνιση πού έχει σίγουρα μία ιδιαίτερη σημασία
καί βαρύτητα.

Ή δημιουργία του ανθρώπου δέν υπήρξε ό έπίλογος ά-
πλώς τής δημιουργίας στό τέλος των έξη ημερών τής Γένε-
σης, είναι κάτι πολυε πίο σημαντικό μιά καί έφερε τήν δη-
μιουργία στό άπώτερο σημείο τής τελειότητας.

Μέ τήν δημιουργία του ανθρώπου τό σύμπαν έγγιζει
τήν πληρότητα, όχι μόνο γιατί τό τελευταίο κατ' έξοχήν ά-
νώτερο δημιούργημα κάνει τήν έμφάνισή του στήν παγκό-
σμια σκηνή, αλλά κυρίως γιατί ό άνθρωπος είναι τό μονα-
δικό αυτό δημιούργημα πού μπορεί καί πρέπει στόν κατάλ-
ηλο χρόνο νά όδηγήσει σίγουρα όλα τά άλλα δημιουργή-
ματα στήν άπώτερη καί ολοκληρωτική τελειοποίησή των.
Αυτό βέβαια θά συμβεί όταν ό άνθρωπος μάθει νά χρησι-
μοποιεί σωστά όλες — τόσο τίς δικές του ικανότητες όσο
καί νά αξιοποιεί όλες τίς άποθεματικές δυνάμεις τής φύ-
σεως ζωϊκές — φυτικές καί όρυκτες γιά τό καλό πάντα, τό
ώραίο καί τήν αγιότητα. Έτσι μόνο κάθε δν ξεχωριστά καί
ή δημιουργία γενικά θά προχωρήσουν στήν τέλεια άρμο-
νία μέ τήν θέληση του Δημιουργού.

Ένας από τούς ξεχωριστούς χαρακτήρες τής δημιου-
ργίας του ανθρώπου συνίσταται άναμφισβήτητα στό γενο-
νότι ό άνθρωπος δημιουργήθηκε ένας καί μοναδικός
στό είδος, σέ αντίθεση μέ τά άλλα είδη πού φτιάχτηκαν
μαζικά καί γενικά χωρίς ιδιαίτερη φροντίδα καί ειδικό μέ-
λημα. Αυτό μάς δείχνει ότι ένα δν — τό μοναδικό όμως — ό
άνθρωπος είναι ικανό νά έπιφέρει τήν τελειοποίηση σ' ήλ
γενικά τήν δημιουργία.

Στήν «Μισνά» οι σοφοί μας μάς διδάσκουν ότι ό Άδάμ,
ό πρωτόπλαστος άνθρωπος, υπήρξε τό πρωτότυπο καί τό
παράδειγμα γιά κάθε κατοπινό όμοιο του. Άν ό Άδάμ πλά-
στηκε μοναδικός στό είδος του, αυτό έγινε γιά νά μάς δι-
δάξει ότι ένα καί μόνο άτομο ίσοδυναμεί μέ ένα όλόκληρο
κόσμο, πράγμα πού σημαίνει ότι κάθε άνθρωπος γενικά
καί ειδικά κάθε Ίσραηλίτης — ως λήπτης τής Βίβλου — έχει
παντού καί πάντα τήν ικανότητα — ανεξάρτητα θέσεως καί
οικονομικής καταστάσεως — συνάμα όμως καί τήν ύπο-
χρέωση νά άρθεί καί νά πετύχει τήν τελειότητα στόν πίο
ψηλό βαθμό τής καί νά άκολουθεί άδιάκοπα τό στόχο τής
δημιουργίας στό σύνολό τής.

Τό Ρώς - Άσανά λοιπόν, ή επέτειος τής δημιουργίας του
πρώτου καί μοναδικού ανθρώπινου όντος, αυτή κυρίως
τήν ύποχρέωση ύπενθυμίζει στόν καθένα μας. Το Ρώς
Άσανά άπορριπτει τίς προφάσεις έκείνων πού τήν κατάλληλη
προετοιμασία ή ότι τέλος, ό κόσμος είναι τόσο μεγάλος, έ-
νώ ό άνθρωπος είναι τόσο μικρός όσο καί άδύνατος. Πώς
πράγματι θά μπορούσαμε νά έπιχειρήσουμε καί νά πρα-
γματοποιήσουμε ό,τιδήποτε μέ παρομοίες σκέψεις; Το Ρώς
- Άσανά μάς δίνει τίς άπαιτούμενες δυνάμεις καί γνώσεις
γιά νά έπιχειρήσουμε θάρρετα όποιοδήποτε πραγματο-
ποίηση, μιά πού σήμερα ή δημιουργία όλόκληρη άνανεώ-
νεται. Ένας καινούργιος χρόνος αρχίζει μέ άνανεωμένες
δυνατότητες άκριβώς όπως τήν ήμέρα του πρώτου Ρώς -
Άσανά. Καί ή άναγέννηση αυτή έπιτυγχάνεται μέ τήν βοή-
θεια των προσευχών πού ό καθένας μας προφέρει βραδυ-
πρωί καί άπόγευμα αύτής τής γιορτής λέγοντας: «Κραταιω-
σε Κύριε τήν βασιλεία σου στόν Κόσμο...»

«Μελόχ άλ Κόλ σολάμ Κουλό μπιχβοντάβ. Βεγιαβίν
κόλ γετσούρ κι ατά γιατσάρτα».

*Άδου, στό ρωμαϊκό θέατρο τής Καισαρείας στήν Παλαιστίνη (21 - 23 Ίουλίου), παρουσία, μεταξύ των άλ-
λων, καί του Προέδρου του Ίσραήλ κ. Ναβόν. Έπίσης άσχολήθησαν μέ τήν έπίσκεψη τής τραγουδίστριας
Έλπίδας σάν «σπέσιαλ γκέστ - στάρ», στό Φεστιβάλ Ίσραηλινού τραγουδιού (23 - 25 Ίουλίου). Τέλος άνε-
φέρθησαν στό 5ο Παγκόσμιο Συνέδριο Ψυχοσωματικής Ίατρικής, πού έγινε στήν Ίερουσαλήμ (9 - 15 Σε-
πτεμβρίου) κι έλαβαν μέρος μέλη τής Έλληνικής Έταιρείας Ψυχοσωματικής Ίατρικής.*

«**Άκρόπολις**»: Χαριστική βολή στήν λευχαιμία: Στο Έπιστημονικό Ίνστιτούτο Βάισμαν του Ρεχοβότ, στό Ίσραήλ, δέν
πενά σχεδόν μήνας χωρίς νά άνακοινωθεί κάποια σημαντική άνακάλυψη, σέ ένα από τούς πολυάριθμους τομείς τής έ-
πιστημονικής έρευνας.

Σήμερα, έπιστήμονες τής μοριακής βιολογίας άσχολούνται μέ τήν παραγωγή συνθετικών άντισωμάτων γιά τήν κα-
ταπολέμηση των ιών, βοτανολόγοι μέ τήν άνακάλυψη νέων τύπων ζιζανιοκτόνων, χημικοί μέ τή διαπίστωση του γιατί τά
ήλικιωμένα άτομα δέν καταρθώνουν νά άπορροφήσουν τήν βιταμίνη D κατά τόν μεταβολισμό τους, γεωλόγοι έξετά-
ζουν μερικές παράξενες άντιδράσεις πού γίνονται άνάμεσα στό διάφορα χημικά στρώματα τής Νεκράς Θάλασσας καί
ό κατάλογος αύτός συνεχίζεται, άτελείωτος καί έντυπωσιακός.

Ή πίο σημαντική Ίσως πρόσδος έχει γίνει στό Τμήμα Γενετικής από μιά ομάδα έρευνητών, ύπό τήν διεύθυνση του
καθηγητού κ. Λέο Σάκς, πού, όπως άναφέρεται, μέ τήν ριζική άντιμετώπιση τής θεραπείας ώρισμένων μορφών λευχαι-
μίας, έχει πλησιάσει πολύ στήν λύση του προβλήματος τής θεραπείας τής έξαιρετικά θανατηφόρου αύτής μορφής καρ-
κίνου. (19/9).

«**Βραδυνή**»: Ή λογοκρισία τής Άν Γερμανίας άπηγόρευσε τήν προβολή από τήν τηλεόραση τής ταινίας «Όλοκαύτωμα». Όπν, σ ήλ-
λωσε ό ύφυπουργός Πολιτισμού Κλ. Πόπκε: «Μολονότι ή σειρά παρουσιάζει άπόψεις των ναζιστικών έγκλημάτων ιδιαίτερα έναν-
τίων των Έβραίων, πιστεύουμε ότι παραλείπει πολλές άλλες άπόψεις των ναζιστικών έγκλημάτων». (25 / 9).

Και ἄς ἀντιληφθεῖ κάθε ὄν ὅτι σὺ τὸ ἔκανες μὲ ἓνα σκοπὸ.

Τὸ γεγονός ὅτι ὁ καθένας μας προσεύχεται γιὰ τὴν ἀναγνώριση τῆς θεϊκῆς κυριαρχίας καὶ τὴν συνειδητοποίηση τῆς ταυτότητος καὶ τῆς σχέσεως τοῦ κάθε δημιουργήματος μὲ τὸν Δημιουργὸ Του, δείχνει ὅτι ὁ στόχος μπορεῖ ἐπίσης νὰ ἐπιτευχθεῖ ἀπὸ τὸν καθένα μας χωριστὰ.

Ἐπὶ ἄλλων περιόδων κατὰ τὴν διάρκεια τῶν ὁποίων αὐτὴ ἡ ἰδέα — καὶ μιλάμε πάντα γιὰ τὴν δυνατότητα τοῦ ἐνὸς καὶ μόνο ἀτόμου νὰ ἀλλάξει τὴν ὄψη τοῦ Κόσμου — γίνονταν δεκτὴ μὲ πολὺ σκεπτικισμό γιὰ τὴν ἔλλειψη δῆθεν ἀποδείξεων καὶ ἄλλων.

Στὴν ἐποχὴ μας δὲν χρειάζεται ἀλλοίμονο νὰ ψάξουμε μακριὰ καὶ νὰ πεισθοῦμε γι' αὐτὴν τὴν δυνατότητα.

Οἱ περισσότεροι ἀπὸ μᾶς εἶδαμε δυστυχῶς πῶς ἓνα καὶ μόνο ἄτομο — παρανοϊκὸ — κατόρθωσε νὰ παρασύρει τὸν κόσμο ὅλο στὸ χεῖλος τῆς ββύσσου καὶ τὴν ἀνθρωπότητα ὅλη στὴν καταστροφὴ καὶ τὴν δυστυχία. Καὶ ἂν ἔτσι ἐγίνε γιὰ ἓνα ἀπᾶνθρωπο σκοπὸ, καὶ γιὰ τὸ κακὸ γενικὰ, φαντασθεῖτε πόσο ἀπίθανο μεγαλύτερη εἶναι ἡ ἰσχύς τοῦ ἀνθρώπου γιὰ νὰ ἐπιτυχάνει ἕναν εὐγενικό σκοπὸ γιὰ τὸ καλὸ καὶ τὸ ὠραῖο. Μποροῦμε λοιπὸν καὶ μόνοι, φθάνει νὰ τὸ θελήσουμε, ὅπως ἔλεγε καὶ κάποιος ἄλλος πρὶν ἀπὸ μᾶς καὶ δικαίωθηκε.

Ἐθε ὁ Κύριος νὰ κάνει τὸν καθένα μας — ἄνδρα ἢ γυναῖκα — νὰ συνειδητοποιήσει ἐγκαιρὰ τὴν σημασίαν τῆς σημερινῆς γιορτῆς στὴν ὁλοκληρωτικὴ τῆς ἔκφραση, ὅπως τὴν προαναφέραμε καὶ νὰ πάρει σθεναρὰ ἀπόφαση τῆς ὑποταγῆς καὶ ἐξάρτησης στὸν Θεὸ — δημιουργὸ ὅπως ἀπορρέει ἀπὸ τὴν σχέση δημιουργήματος πρὸς Δημιουργὸ καὶ μὲ γινώμονα τὴν ἀλήθεια αὐτὴ νὰ ζήσουμε — ὑπὸ οἰεσδήποτε συνθήκες — ὅλες τὶς μέρες τοῦ ἀρξάμενου ἔτους τηρώντας τὶς ἐντολὲς τῆς Τορὰ, διακηρύττοντας παντοῦ τὸν λόγο τοῦ Θεοῦ καὶ γνωστοποιώντας ἀδιάκοπα τὴν θέλησὴ του.

Δὲν εἶναι τυχαῖο πού ἡ σημερινὴ ἐκδήλωση φέρει τὸ ὄνομα Ρῶς - Ἀσανά, πού σημαίνει στὴν κυριολεξία κεφάλι τοῦ χρόνου. Εἶναι ἀνάλογη μὲ τὸ κεφάλι τοῦ σώματός μας. Ὅπως τὸ κεφάλι ρυθμίζει τὶς κινήσεις, τὶς ἐνέργειες καὶ τὶς ἀντιδράσεις ὅλων ἀνεξαρτήτως τῶν μελῶν τοῦ σώματός μας, ἴσως καὶ τὸ Ρῶς - Ἀσανά πρέπει ἀνάλογα νὰ καθορίζει ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις, τὶς εὐεργετικὰς ἐνέργειες καὶ τὶς σωτικὰς ἀποφάσεις γιὰ ὅλες τὶς μέρες τοῦ Νέου Ἑτους 5740 (μὲ αὐτὴν ἔτος).

Με τὶς σκέψεις αὐτὲς εὐχομαι ὅπως ὁ Πανάγαθος, πού σημερὰ καθορίζει τὶς τύχες τῶν ἀνθρώπων, νὰ σὰς γράφει ὡς καὶ γενικὰ καὶ τὸν καθένα ξεχωριστὰ στὸ βιβλίον τῆς ζωῆς, τῆς υγείας, τῆς εὐτυχίας καὶ τῆς προκοπῆς.

Ἀπὸ τὴ ζωὴ τῶν Κοινοτήτων

Πρόγραμμα ἐκδηλώσεων τοῦ Πνευματικοῦ Κέντρου Κοινότητος Ἀθηνῶν

Κατὰ τὴν προσεχῆ περίοδο στὸ Πνευματικὸ Κέντρο τῆς Κοινότητος Ἀθηνῶν (Βησσαρίωνος 9, τηλ. 3608.896) θὰ γίνουν οἱ παρακάτω ἐκδηλώσεις:

Δευτέρα 15 Ὀκτώβρη, ὁμιλία τοῦ κ. Ἰάκωβου Φριζὴ μὲ θέμα «Τὸ καθῆκον τῶν Ἑβραίων τῆς Διασπορᾶς».

Τετάρτη 17 Ὀκτώβρη, Γενικὴ Συνέλευση Ε.Ν.Α., καὶ σὲ περίπτωση μὴ ἀπαρτίας, θὰ γίνῃ τὴν Κυριακὴ 21 Ὀκτώβρη.

Κυριακὴ 21 Ὀκτώβρη, πιθανῆ Γ. Συνέλευση Ε.Ν.Α.

Τετάρτη 24 Ὀκτώβρη, ἑορτασμός 28ης Ὀκτωβρίου. Ὁργάνωση Ε.Ν.Α.

Πέμπτη - Παρασκευὴ 25 - 26 Ὀκτώβρη, διήμερη ἐκδρομὴ στὰ Γιάννενα καὶ στὸ Καλπάκι, ἐπ' εὐκαιρία τῶν ἀποκαλυπτηρίων τῆς προτομῆς τοῦ συν/χῆ Μ. Φριζῆ.

Σάββατο 3 Νοέμβρη, Χορὸς Ε.Ν.Α.

Κυριακὴ 4 Νοέμβρη, Ἐκλογές Ε.Ν.Α.

Τετάρτη 7 Νοέμβρη, ἡ καθιερωμένη 15θήμερη ἀντικτὴ συζήτηση μὲ τοὺς Ραββίνους.

Παρασκευὴ 16 Νοέμβρη, Καμπαλάτ Σαμπάτ Ε.Ν.Α.

Σάββατο 24 Νοέμβρη, Χορὸς AVIV, γιὰ ὄλους ὄσους ἐπιθυμοῦν.

Κυριακὴ 25 Νοέμβρη, Ἐκδρομὴ Ε.Ν.Α.

Κυριακὴ 2 Δεκέμβρη, Ἀφιέρωμα στὴ μνήμῃ τῆς Ἄννας Φράνκ. Θὰ προβληθῆ ἀπὸ βίντεο τὸ χοροδrama Ἄννα Φράνκ. Τὴν ἐκδήλωση ὀργανώνει ἡ Ε.Ν.Α. καὶ εἶναι γιὰ ὅλα τὰ μέλη τοῦ Κοιν. Κέντρου.

Παρασκευὴ 21 Δεκέμβρη, Καμπαλάτ Σαμπάτ ἐπ' εὐκαιρία τοῦ Χανουκά. Γιὰ ὅλα τὰ μέλη τοῦ Κ. Κέντρου, τὸ ὀργανώνει ἡ Ε.Ν.Α.

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

Μηνιαῖον ὄργανον τοῦ Κεντρικοῦ Ἰσραηλιτικοῦ
συμβουλίου τῆς Ἑλλάδος
Γραφεῖα: Πειραιῶς 46, Ἀθήναι (106) - Τηλέφ.
52.29.153

Ἐκδότης: τῷ Κ.Ι.Σ. ἐκπροσωπούμενον ὑπὸ τοῦ Προέδρου
τοῦ κ. Ἰωσήφ Λόβιγγερ, ὁ ὁποῖος εἶναι καὶ ἀπεύθυνος
συμφώνως τῷ νόμῳ (Πειραιῶς 46 - Ἀθήναι).

Ἐπιμέλεια ἐκδόσεως: Νίκος Τσαπίδης, μέλος
τῆς Ἐνώσεως Συντακτῶν Περιοδικοῦ Τύπου.
Ἐπεύθυνος φωτοσυνθέσεως: Κατσαοῦνης
ΕΠΕ Σπ. Δοντὰ 10, Ἀθήναι

ΤΕΥΧΟΣ 22 ● ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1979 ● ΤΙΣΡΙ 5740

● Ἡ ἀναδημοσίευσις κειμένων εἶναι ἐλευθέρη,
μὲ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι θὰ ἀναφέρεται ἡ πηγή: Πε-
ριοδικὸ «Χρονικά», Κεντρικοῦ Ἰσραηλιτικοῦ Συμ-
βουλίου.

Η ΘΕΣΗ ΤΩΝ ΙΣΡΑΗΛΙΤΩΝ ΣΤΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

♦ ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 9

νόηλοι, όπως συνέβαινε και για τους υπόλοιπους από τους κατοίκους.

Το γεγονός ότι οι Ισραηλίτες στην Βυζαντινή Αυτοκρατορία έχαιραν έλευθερίας, μαρτυρείται και από μη Έλληνες συγγραφείς. Ο Έλι-σά από τη Nisibi έμεινε κατάπληκτος από την έλευθερία των Ισραηλιτών στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία: «Οι Ρωμαίοι (Έλληνες) άνέχονται πολλούς Ισραηλίτες που ζούν στα έδάφη τους, τους προφυλάσσουν, τούς επιτρέπουν να τελούν έλευθερα τις θρησκευτικές τελετές τους και να οικοδομούν. Σ' αυτό τό κράτος οι Ισραηλίτες υπορούν έλευθερα να διακηρύξουν: «Είμαι Ισραηλίτης». Καθένας είναι έλευθερος να άκολουθήσει τή θρησκεία του, να προσεύχεται άκόμη σέ δημόσιο χώρο, χωρίς κανέναν φόβο», γράφει.

Οι Ισραηλίτες διέφεραν από τό υπόλοιπο πληθυσμό μόνο κατά τό θρήσκευμα. Πολλοί είχαν υιοθετήσει έλληνικά όνόματα, συμπεριλαμβανομένων όνομάτων τής ελληνικής αρχαιότητας, όπως, π.χ., Ηρακλής. Ο Krauss γράφει: «Πουθενά στην Εύρώπη, συμπεριλαμβανομένης τής Ισπανίας και τής Ιταλίας, δέν αισθάνοντο οι Ισραηλίτες τόσο άνετα μέ τούς γηγενείς, τή γλώσσα και τόν πολιτισμό του τόπου, όπως στό Βυζάντιο. Καμμιά άλλη χώρα δέν άφησε τόσο έντονες επίδράσεις πάνω στη γλώσσα, τήν ποίηση, τις λειτουργίες τής ραββινικής λογοτεχνίας, όσο ή μεσαιωνική Κωνσταντινούπολη».

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Είναι γεγονός ότι υπάρχει άντι-σημιτισμός στα γραπτά όρισμένων εκκλησιαστικών Πατέρων και σέ λειτουργικά βιβλία, και ύπήρχαν νόμοι και κανόνες κατά των Ισραηλιτών. Ότι, επίσης, κατά περιόδους κατέστησαν οι Ισραηλίτες οι αποδιοπομπαίοι τράγοι, όταν ο χριστιανικός πληθυσμός προσπάθησε να

έξηγήσει κάποια έπίδημία ή μία φυσική καταστροφή. Όμως, ένα μεγάλο μέρος, του πατερικού ή λειτουργικού άντι - σημιτισμού ήταν άπλό ρητορικό και ούτε ή Έκκλησία ούτε τό Κράτος τόνισαν ποτέ τά νομοθετήματα του Ηράκλειου, τής Συνόδου τής Τρουλλό, ή άλλων Αυτοκρατόρων. Οι Ισραηλίτες άποτελοσαν ένα άδίαίρετο τμήμα του όλου πληθυσμού και ταυτίσθηκαν μέ τήν αυτοκρατορία. Όταν εκδίδοντο διάφορα νομοθετήματα και κανόνες κατά των θρησκευτικών μειονοτήτων, συμπεριλαμβανομένων των Ισραηλιτών, απέβλεπαν στη διαύλοξη και τήν ασφάλεια τής αυτοκρατορίας και στην ένίσχυση τής αυτοκρατορικής εξουσίας διά τής έκμηδένισως των κινδύνων των θρησκευτικών διαφωνιών. Έτσι, τά άντι - σημιτικά νομοθετήματα σπανίως έπιβάλλονταν και ή ίσχύς τους και οι συνέπειές τους ήταν πολύ περιορισμένες. Όταν οι Ισραηλίτες υπέφεραν εξαιτίας σποραδικών ταραχών, υπέφεραν συνήθως «γιά τή συμμετοχή τους σέ κάποιο γενικό κίνημα κατά των Άρχών».

Κατά κανόνα τά ξεσπάσματα τής μισαλλοδοξίας άποτελοσαν μάλλον παροξυσμούς παρά τήν συνήθη συμπεριφορά των Έλλήνων. Μερικές φορές ή μη άνεκτικότης τους άποτελοϋσε μία αντίδραση, όπως ή πολιτική του Ηράκλειου κατά των Ισραηλιτών, οι όποιοι συνεργάσθηκαν μέ τούς Πέρσες ή μέ τούς Άραβες κατά τόν 8ο αιώνα. Γιά λόγους αυτόνοτητας οι ντόπιοι Ισραηλίτες υπέστησαν τις γενικές συνέπειες. Είναι ενδιαφέρον να σημειώσουμε ότι ύπήρχαν κάποιοι παραλληλισμοί στην πολιτική του Αντίοχου Δ', του Ηράκλειου, του Λέοντος Γ' και του Βασίλειου Α'. Η πολιτική του έξελληνισμού ή του βίαιου βαπτίσματος, τήν όποία είχαν υιοθετήσει, άποτελοϋσε ένα μέσον γιά να καταστήσουν τούς υπόδουλους πληθυσμούς περισσότερο όμοιογενείς και περισσότερο πιστούς.

Οι έπαφές μεταξύ του Ισραηλίτη

και του Έλληνα Όρθόδοξου ήσαν στενές, άν όχι άπαραιτήτως φιλικές. Οι συναλλαγές μέ τούς Ισραηλίτες ήσαν φυσιολογικές, άν δέν ένθαρύνοντο. Οι Ισραηλίτες δέν ήσαν ξένοι προς τά ζητήματα που άπασχολούσαν τά ένδιαφέροντα του Κράτους ή, άκόμη, τής Έκκλησίας και έχαιραν τής ίδιας έλευθερίας κινήσεως μέ όλους τούς πολίτες της έντός τής αυτοκρατορίας. Ο Ισραηλίτης μπορούσε να διακηρύξει άφοβα, σέ όποιοδήποτε ελληνική πόλη: «Είμαι Ισραηλίτης». Οι Ισραηλίτες έζησαν πολύ καλύτερα στην έλληνο - χριστιανική Άνατολή από όσο στη Δυτική Εύρώπη και ύπό καλύτερες συνθήκες.

Η πολιτική άνεκτικότης του μεσαιωνικού ελληνικού Κράτους, συνεχίσθηκε από τό σύγχρονο ελληνικό Έθνος. Τό ελληνικό σύστημα διασφαλίζει τόσο τά άτομικά όσο και τά συλλογικά δικαιώματα του Έλληνο - Έβραϊσμού. Είναι έξω από τό θέμα μας ή άπόδειξη του ένδιαφέροντος των Έλλήνων Όρθόδοξων γιά τή διάσωση των Ισραηλιτών κατά τό 1940, οι όποιοι έδιώκοντο από τούς «πολιτισμένους νεο - βαρβάρους» τής Δυτικής Εύρώπης.

Μέσα στο πνεύμα αυτών των πλατειών και άνεκτικών ελληνορθόδοξων - Ιουδαϊκών σχέσεων, θά ήθελα να δολοκληρώσω τονίζοντας ότι τό παρελθόν άνήκει στο παρελθόν και δέν μπορεί να ξαναγυρίσει γιά να διορθωθούν τά κακά και οι ατέλειές του. Όμως, θά πρέπει να άνεύσουμε προς τά έμπρός διότι, άμφότεροι, Έλληνες και Ισραηλίτες, είναι κληρονόμοι αιώνιων αξιών και μιάς κληρονομίας που μπορεί να έμπλουτίσει τή σύγχρονη άνθρωπότητα. Εάν οι σύγχρονοι Έλληνες και Ισραηλίτες δέν μπορούν να άλληλαγηθηθούν μέσα από τήν καρδιά (extenos), όπως γράφει ένας Ιουδαίο - Χριστιανός του πρώτου μ.Χ. αιώνα (Πέτ. Α', 1:22), θά πρέπει να άνέχονται άλλήλους μέ άγάπη», όπως γράφει ένας σπουδαίος έξελληνισμένος Ιουδαίος από τήν ελληνική πόλη τής Έφέσου, στη Μικρά Άσία, κατά τόν πρώτο μ.Χ. αιώνα, (Έφεσ. 4:2). Μιά ελκρινής κατανόηση μεταξύ Έλληνορθόδοξων και Ισραηλιτών θεολόγων μπορεί να διανοίξει τό δρόμο γιά άλλες χριστιανικές και μη - χριστιανικές συζητήσεις. Τίποτε, στην σύγχρονη Ιστορία, δέν είναι πιο σπουδαίο από έναν ελκρινή και περιεκτικό σέ σκέψεις διάλογο.

עץ חיים היא

Δένδρον ζωῆς εἶναι ἡ Τορά...

(Παροιμ. 3:18)